

Een stad vol verhalen

Een onderzoek naar het programma voor een nieuw gefragmenteerd museum in stadsdeel Feijenoord aan de hand van verhalen van bewoners.

Een stad vol verhalen

Een onderzoek naar het programma voor een nieuw gefragmenteerd museum in stadsdeel Feijenoord aan de hand van verhalen van bewoners.

Auteur: Quirine van Thiel
Studentnummer: 5188148
E-mailadres: Q.J.M.vanThiel@student.tudelft.nl

Opleiding: Architecture, Urbanism, and Building Sciences
Universiteit: Technische Universiteit Delft
Studio: Graduation Studio Resilient Delta Rotterdam
Hoofdmentor: Ir. Jacques Vink
Onderzoeksmmentor: Dr. Ir. Machiel van Dorst
Bouwtechniekmentor: Ir. Jelke Fokkinga

Met dank aan: Ir. Otto Trienekens
Ir. Andrea Fitskie
Dr. Arie Romein

Afstudeerperiode: September 2021 - Juli 2022
Locatie: Tilburg
Datum: 5 mei 2022

Samenvatting

Het Museum van Rotterdam moest eind vorig jaar zijn deuren sluiten, omdat het te weinig bezoekers trok en het gebouw niet meer voldeed aan zijn functie. De Raad voor Kunst en Cultuur stelde daarom een alternatief voor; een Nieuwe stadsmuseale functie (NSF) die wellicht niet in één gebouw gefaciliteerd zou moeten worden, maar op meerdere locaties verspreid over verschillende wijken. Deze gefragmenteerde musea vragen om een uitgebreid onderzoek van het programma met een focus op de bewoners. Het achterhalen van de identiteit van de gebruiker en de buurt op basis van verhalen uit de wijk en van bewoners zal inspiratie leveren voor het programma van een gefragmenteerd museum. Met dit onderzoek wordt inspiratie gezocht om zo dichterbij de verhalen van de wijk te komen. Het onderzoek start bij het achterhalen van de NSF en de visie van het Museum Rotterdam. Vervolgens worden de verhalen van de wijk in kaart gebracht en geanalyseerd, door middel van het programma Atlas.ti. Daarna zijn de verhalen geanalyseerd op sociale en culturele kenmerken om de identiteit van de bewoner, wijk, stadsgedeelte en de stad te ontdekken. Door de verhalen te analyseren op de naar voren gekomen kernthema's en te luisteren naar wat de bewoners zelf vertellen over de identiteit, is er grip verkregen op de identiteit van de bewoners, de wijk, het stadsgedeelte en de stad. Tot slot is er onderzoek gedaan naar drie bestaande projecten om zo ook inspiratie op te doen voor het ruimtelijke programma voor het museum. Vanuit het tweede deel van het onderzoek is er inspiratie verkregen aan de hand van een referentieonderzoek die variëren in schaal, programma, context en de manier van tentoonstellen. Deze analyse is omgezet in ruimtelijke tools die zijn weergegeven in de schema's. Het resultaat van het onderzoek is inspiratie voor het programma. Het ontwerp voor het museum zal de verhalen respecteren en kan bestaan uit een wisselende expositie. Een groot deel van de bewoners geven aan dat de toegankelijkheid een grote rol speelt in het deelnemen. Het museum zal dus toegankelijk zijn voor iedereen en laagdrempelig. De verschillende kernthema's die zijn bestudeerd laten de identiteit van het stadsgedeelte zien. Daarbij staat de verbinding van bewoners bovenaan en zal dus kunnen dienen als hoofdthema voor het nieuwe museum. Dit onderzoek heeft dus inspiratie geleverd voor het programma op het gebied van de identiteit, de formaliteit, de toegankelijkheid en de verbinding.

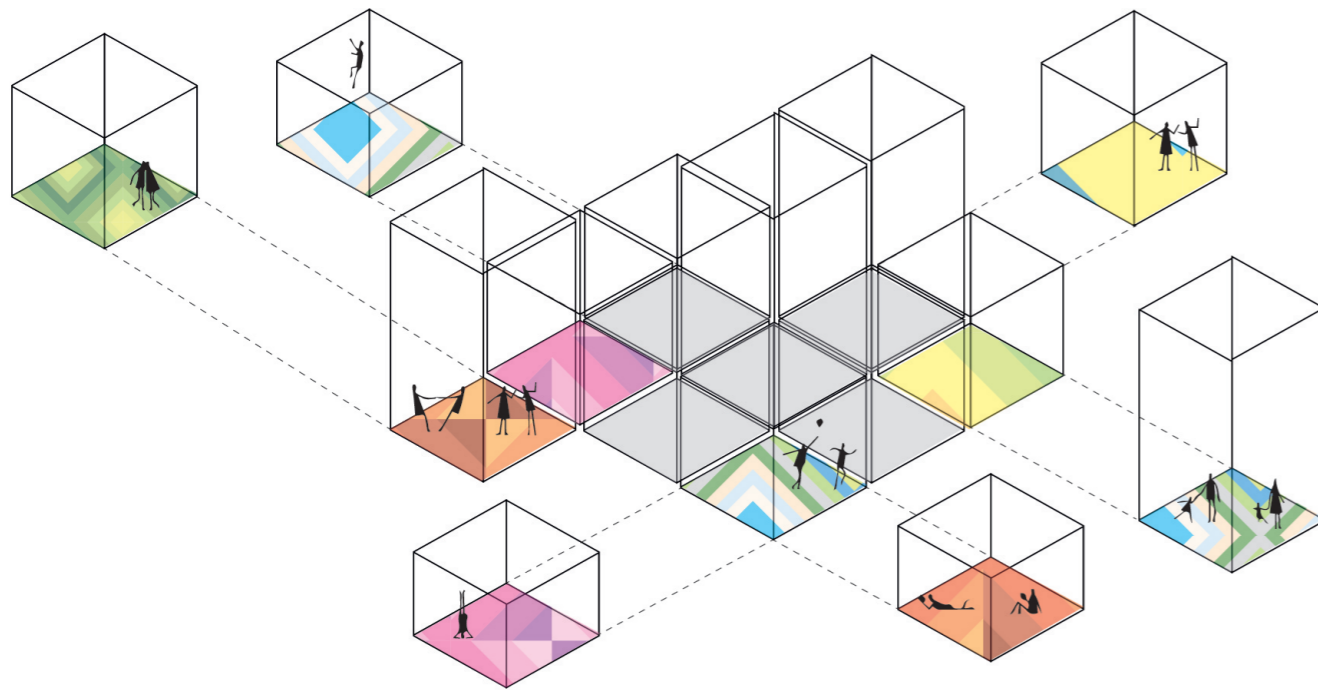

Inhoudsopgave

1. Aanleiding/probleemstelling	6
2. Context	9
2.1. Rotterdam Zuid	9
2.2. De Afrikaanderwijk	9
2.3. De verhalen	11
3. Onderzoeksvragen	11
4. Methode	12
5. De nieuwe stadsmuseale functie voor het Stedsmuseum Rotterdam	14
5.1. De aanleiding voor een nieuwe stadsmuseale functie	14
5.2. De oorspronkelijke functie van het Stedsmuseum Rotterdam	14
5.3. Het advies van de RRKC	15
5.3.1. Eerste advies RRKC door verkenner	15
5.3.2. Tweede advies RRKC door kwartiermaker	16
5.4. De visie van de raad van bestuur van het stedsmuseum Rotterdam	16
5.5. Standpunt van het onderzoek	16
6. Een gefragmenteerd Stedsmuseum voor Rotterdam	18
6.1. Wat is een gefragmenteerd stedsmuseum?	18
6.2. Programma	18
6.3. Doelgroep	18
7. De verhalen van het stadsdeel Feijenoord	19
7.1. Stadsdeel Feijenoord	19
7.2. Wat zijn verhalen?	21
7.3. Welke verhalen kent Feijenoord?	21
7.3.1. Stichting Wijkcollectie	21
7.3.2. Echt Rotterdams Erfgoed	21
7.4. Inventarisatie verhalen van het stadsdeel Feijenoord	25
8. Analyse van de verhalen	36
8.1. Thematiek gekoppeld aan de verhalen	36
8.2. Culturele en sociale analyse	40
8.3. Inspiratie voor het gefragmenteerd stedsmuseum	42
9. Analyse van bestaande referentieprojecten	44
9.1. Referentieproject 1: Vincent van Gogh Huis Zundert	44
9.2. Referentieproject 2: Het Wereldmuseum Rotterdam	46
9.3. Referentieproject 3: Villa Zebra Rotterdam	48
9.4. Inspiratie voor het gefragmenteerd stedsmuseum	50
9. Conclusie	51
10. Discussie	52
Literatuurlijst	56

1. Aanleiding/probleemstelling

De gebouwde omgeving voldoet niet altijd aan de behoeften van verschillende bewoners. Naast de verschillende bewoners en veranderende behoeften, is de oorzaak hiervan het gebrek aan kennisoverdracht tussen architect en bewoner. De afstand (het gat) tussen de bewoner en de architect is nog altijd groot. John Zeisel (2000, p.35) spreekt over de 'user-needs gap'. Het gat verkleinen kan enerzijds door de bewoner eerder in het ontwerpproces te laten deelnemen, maar kan ook door dichterbij de bewoners te komen. Naast de afstand tussen architect en bewoner, zorgt de dynamiek in maatschappelijke ontwikkelingen voor een steeds veranderende behoefte en gebouwfuncties worden steeds minder expliciet (ANA architecten, 2015). Dit maakt het steeds moeilijker voor ontwerpers en onderzoekers om in te spelen op de wensen (Agyefi-Mensah et al., 2020). Aan het begin van een project worden de bewoners gecategoriseerd in bepaalde groepen (Van Russen Groen, 2016). Wanneer er wel kennisuitwisseling plaatsvindt tussen de bewoner en de architect, gebeurt dit vaak pas nadat er ontwerpbeslissingen gemaakt zijn. Het gat verkleinen kan dus door in te spelen op de veranderende behoeften, door meer kennisuitwisseling tussen architect en bewoner en door meer kennis op te doen over de bewoner. In dit onderzoek zal er inspiratie gedaan worden aan de hand van verhalen in de wijk om zo meer kennis op te doen over de bewoner.

Afbeelding 1: Individu en gemeenschap. (Auteurs eigen illustratie, 2021)

De bewoner moet weer centraal staan, waarbij de ontwerper geen vooronderstellingen moet hebben over een bepaald leefpatroon (De Vreeze, 1990). Om de afstand te verkleinen, moet er meer kennis worden verkregen over een bewoner en niet over het collectief (afb. 1). Moet een ontwerper zich niet juist meer verdiepen in de bewoner? En, hoe kan een nieuwe methodiek het ontwerpproces hierin verbreken?

Sinds de jaren zeventig worden er methoden bedacht en pogingen gedaan om bewoners meer te betrekken bij het ontwerpproces, zoals het gebruik van interviews (Van Russen Groen, 2016). Het hebben van interviews met de bewoners moet inzicht bieden in hoe zij de bebouwde omgeving ervaren, gebruiken en inbeelden. Het combineren van de verschillende resultaten van de interviews kan leiden tot meer kennis over de behoeften van de bewoners. Hierbij is de manier van het stellen van vragen van groot belang voor het bereiken van het doel. In de literatuur wordt onder andere onderscheid gemaakt tussen verschillende vragen; open, semi-open en gesloten vragen. Het niveau waarin gestuurd kan hierin enorm variëren en de uitkomst ervan ook. Ook al wordt er in een interview met open vragen zo min mogelijk gestuurd, zal het doel toch altijd zijn om een bepaald onderdeel te willen achterhalen. Maar wat gebeurt er als het doel om iets te verkrijgen weggehaald wordt? Dan vormen er zich verhalen van bewoners, bijna dromen, in plaats van instrumentele resultaten. Iedere bewoner of groep heeft een verschillend verleden en daardoor een ander verhaal (Nierse, 2009). Dit onderzoek zal deze antropologische benadering toepassen, waarbij het perspectief van bewoners van de gebouwde omgeving het startpunt zal zijn. Daarom is er gekozen voor open-interview methode, die de verhalen van de wijk de identiteit van de bewoner en de wijk demonstreert.

Door kennis op te doen over de bewoner aan de hand van die verhalen in de wijk kan er inspiratie worden opgedaan voor het programma en het concept van een nieuwe functie in een wijk. Het Stadsmuseum Rotterdam heeft eind vorig jaar de deuren moeten sluiten, omdat er te weinig bezoekers naar het museum kwamen en het gebouw niet meer voldeed aan de invulling. Daarom stelde de Raad voor Kunst en Cultuur een alternatief voor; een Nieuwe Stadsmuseale Functie (NSF) die misschien niet in één gebouw gefaciliteerd moet worden, maar juist op meerdere locaties verspreid in verschillende wijken. Deze gefragmenteerde museums vragen om een uitgebreid onderzoek van het programma met aandacht voor de bewoners. Het achterhalen van de identiteit van de gebruiker en van de wijk aan de hand van die verhalen kunnen het programma vormen voor een gefragmenteerd wijkmuseum. Een ruimtelijke analyse van de verhalen kan ook inspiratie opleveren over de manier van het tentoonstellen van de verhalen van de bewoners.

Dit onderzoek zal verhalen gebruiken en analyseren om inspiratie voor het programma en het concept op te doen en de identiteit van de wijk en gebruiker te achterhalen. Dit onderzoek zal op deze manier dichterbij de gebruikers (bewoners) komen.

2. Context

De context wordt benaderd vanuit verschillende schaalniveaus; Rotterdam Zuid, De Afrikaanderwijk en de verhalen om de identiteit per schaal te introduceren.

2.1. Rotterdam Zuid

De identiteit van Rotterdam Zuid is erg divers en nog steeds in ontwikkeling. 'Het kampt met een identiteitscrisis', zijn de woorden van directeur van stichting Dit is Zuid, Teun de Booi (De Putter, 2016). Het staat bekend als woonstad, zonder duidelijk winkel- of cultuurhart (Fortuin & van der Graaf, 2006). Het is belangrijk dat een stad of plaats identiteit heeft, omdat er bepaalde concurrentie is tussen gebieden en steden. De identiteit speelt hierbij een steeds grotere rol voor het aantrekken en behouden van bewoners. Identiteit kan de doorslag geven bij de keuze voor een woonplaats. Het wonen in een bepaalde buurt kan de levenskansen van een individu beïnvloeden (Albeda & Oosterlynck, 2018). In een open interview met een bewoner komt naar voren dat de identiteit verloren gaat door de snelle doorstromingsnelheid van bewoners. De trots van Rotterdam Zuid ontbreekt, terwijl deze trots nodig is om de bewoners het gevoel te geven dat ze er willen blijven wonen.

Naast de identiteit van Rotterdam Zuid is ook de eigen identiteit van bewoners belangrijk voor eigenheid en houvast (Idee PMC, 2020). Deze is gebaseerd op wat iemand vertrouwd en wat iemand ertoe rekent of andere hun toerekenen. Elk persoon heeft zijn eigen identiteit en ook zijn eigen verhaal. Een verhaal, ofwel de ervaringen uit iemands verleden en overtuigingen over wat hen bezighoudt, vormen de eigen identiteit van een gebruiker. Het luisteren naar en analyseren van de verhalen van de wijk en deze als inspiratie gebruiken voor het programma zal ervoor zorgen dat een ontwerp dichterbij de bewoners van Rotterdam Zuid komt, of nog specifieker, dichterbij de bewoners van de Afrikaanderwijk.

2.2. De Afrikaanderwijk

De eerste indruk die je krijgt wanneer ze over een van de grootste markten in Nederland lopen, de Afrikaandermarkt, zijn kleurrijke bewoners die met trots producten verkopen en bemachtigen. De Afrikaandermarkt is gelegen in de levendige en multiculturele Afrikaanderwijk (Gemeente Rotterdam, 2020). De Afrikaanderwijk ondergaat de laatste tijd enorm veel ontwikkelingen en is een van de populairdere wijken op Zuid. Verschillende organisaties in de Afrikaanderwijk zijn bezig kinderen en volwassenen te stimuleren op basis van hun talenten om een betere sociaaleconomische positie te bemachtigen.

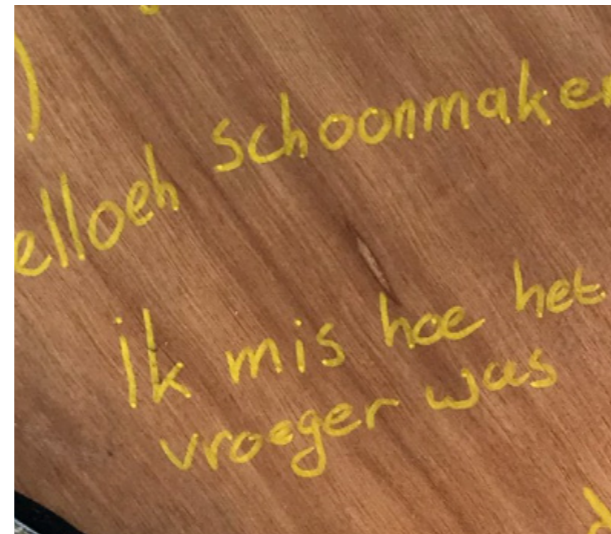
Afbeelding 2: Interviews Afrikaanderwijk. (CMSI-studenten, 2021)

Echter, na gesprekken in de wijk gevoerd te hebben en meer observaties gedaan te hebben, lijken verwachtingen niet te voldoen aan de eerste observatie (afb. 2). Uit gesprekken blijkt dat sommige bewoners het idee krijgen niet gehoord te worden en heerst er toch veel onvrede in de wijk. Een kunstwerk, genaamd 'Arc de Memoires' werd in de Kaapstraat in de Afrikaanderwijk geplaatst als een object waar buurtbewoners en kunstenaars hun gevoelens over de buurt kunnen uitdrukken (afb. 3). Hierop staat bijvoorbeeld een tekst geschreven door een bewoner: "Ik mis hoe het vroeger was." (afb. 4).

Afbeelding 3: Arc de Memories in Kaapstraat. (CMSI-studenten, 2021)

Afbeelding 4: Teksten Arc de Memories. (CMSI-studenten, 2021)

Het culturele centrum, genaamd 't Klooster, is druk bezig met het leveren van een actieve bijdrage aan het vergroten van het algemeen welzijn van de bewoners. De stichting Humanitas, die gevestigd is in 't Klooster, versterkt onder andere samenwerking met groepen bewoners en ondernemers en ondersteunen initiatieven (De Magie van Feijenoord, 2021). In een open interview met een van de werkneemsters komt naar voren dat de wijk veel gemeenschappen kent en er een tekort is de activiteiten van hen te faciliteren. De verschillende gemeenschappen functioneren individueel goed volgens haar, maar missen sociale interacties tussen de gemeenschappen. Volgens haar kan er door groepen samen te brengen of naast elkaar te zetten, inspiratie aan elkaar worden overgeven. Ook geeft ze aan dat mensen afgestoten worden deel te nemen aan activiteiten, omdat ze denken dat het alleen gericht is op bewoners met een bepaald 'probleem'. Uit diepte-interviews, verricht door de CMSI-studenten, komt naar voren dat er een behoefte is aan het bij elkaar brengen van mensen van verschillende leeftijden, culturen en leefstijlen op een spontanere manier.

Tegenover de markt op de hoek is het Gemaal op Zuid gelegen. Dit is een plek waar verschillende werkgelegenheden gesitueerd zijn die naast elkaar kunnen plaatsvinden. Er wordt gezorgd voor kennisuitwisselingen, wijkbijeenkomsten en collectief gebruik (Het Gemaal op Zuid, 2021). Zij zijn veel bezig met het vinden van werkgelegenheden in de buurt door de eigen bewoners. Zo zijn ze bezig met de eerste circulaire markt, genaamd het grondstoffenstation, waar bewoners de werknemers zijn. Uit een gesprek met een werkneemster van het Gemaal op Zuid komt naar voren dat er veel experimenten worden gedaan door onderzoekers of ontwerpers, maar er nooit echt iets van komt. Zij geeft aan dat scholen, sport en jongeren de mensen in de buurt bij elkaar houdt. Ook bepaalde 'vijanden' in de buurt versterkt het gevoel van saamhorigheid, zoals Vestia.

2.3. De verhalen

Deze identiteit van de bewoners kan worden versterkt en in beeld gebracht worden door te luisteren naar de verhalen van de wijk. Het focussen en achterhalen van verhalen hangt sterk in samenhang met de methode open-interview. Onderzoekster Ellis Jonker schrijft hierover dat wanneer er geen doel geformuleerd is, het levensverhalen kan achterhalen waarin steeds nieuwe lagen ontdekt kunnen worden (Nierse, 2007). Een ruimtelijk ontwerp kan ook worden gezien als een verhaal. In dit onderzoek wordt daarom het verhaal van de wijk omgezet in inspiratie voor het ruimtelijk ontwerp aan de hand van bestaande verhalen van bewoners. Een zoektocht naar wat bewoners ervaren, dromen, verwachten en beleven zal de gebruiker centraal laten staan.

De identiteit verbindt deze drie schaalniveaus. Door de context op de verschillende lagen te benaderen is te zien dat de identiteit per schaalniveau verschilt. Zo ontbreekt er trots bij de inwoners van Rotterdam Zuid, maar kent de Afrikaanderwijk wel verhalen over kleurrijke bewoners die met trots producten verkopen en bemachtigen. Als het gaat over de identiteit van de bewoner is het juist belangrijk niet te kijken naar het collectief, maar naar het individu. In dit onderzoek wordt daarom op een inclusieve manier onderzoek verricht de verschillende schalen naar identiteit.

3. Onderzoeksvragen

Dit onderzoek zal antwoord geven op de volgende hoofdvraag:

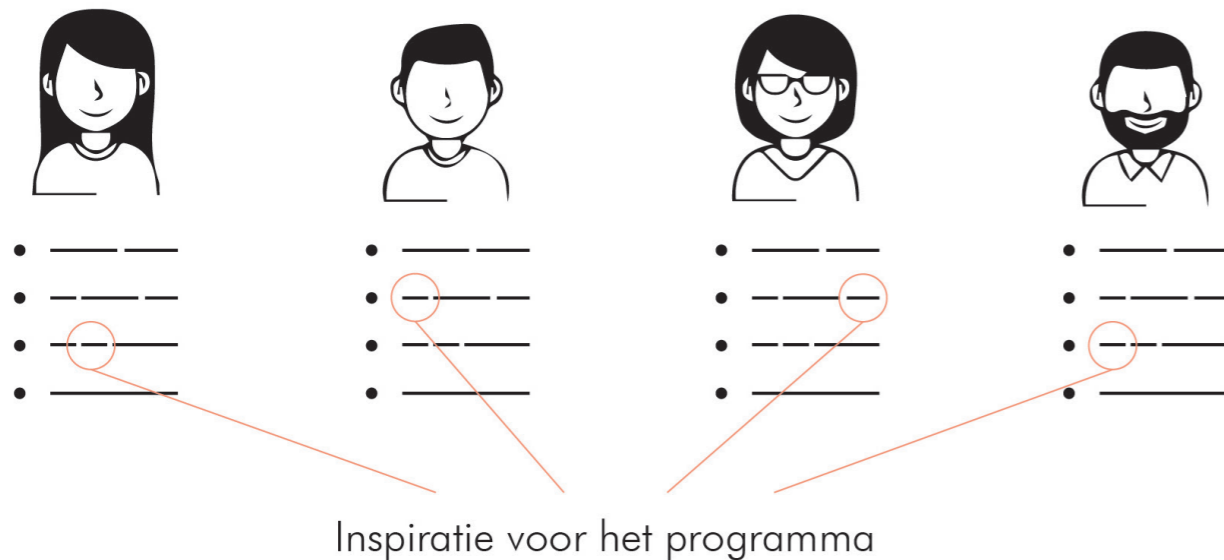
Hoe kan er aan de hand van verhalen van bewoners uit Feijenoord inspiratie voor een programma verkregen worden voor een gefragmenteerd stadsmuseum in de wijk Feijenoord?

Om antwoord te geven op de hoofdvraag zijn er een aantal deelvragen die behandeld moeten worden:

- *Wat is de huidige visie voor het stadsmuseum Rotterdam?*
- *Wat is een gefragmenteerd stadsmuseum?*
- *Welke verhalen van bewoners kent de wijk Feijenoord?*
- *Welke inspiratie kan worden verkregen voor het programma van het gefragmenteerd wijkmuseum aan de hand van de verhalen van de wijk en de identiteit?*
- *Welke ruimtelijke inspiratie kan worden verkregen voor het gefragmenteerd wijkmuseum aan de hand van bestaande projecten?*

4. Methode

Zoals hiervoor omschreven, zullen de deelvragen behandeld worden in hoofdstukken. Aan het begin van het onderzoek hebben er een aantal open observaties en gesprekken plaatsgevonden in de Afrikaanderwijk en met bewoners om een beeld te schetsen over de leefomgeving en problemen waar de bewoners tegen aan lopen. Voor de eerste deelvraag zal literatuur geraadpleegd om de oorspronkelijke functie te omschrijven en de visie van de gemeente en het Stedsmuseum Rotterdam in kaart te brengen om de relevantie van een nieuw soort stadsmuseum toe te lichten. Vervolgens zal een gefragmenteerd stadsmuseum worden gedefinieerd met toelichting van het programma en de doelgroep. Voor de derde deelvraag wordt eerst de context van de wijk Feijenoord omschreven om duidelijk te maken wat voor een soort wijk het is. Daarna wordt er grip verkregen de verhalen van de wijk aan de hand van literatuuronderzoek en bestaande organisaties die hier al mee bezig zijn. Vervolgens worden de verschillende bestaande verhalen in de wijk Feijenoord in kaart gebracht aan de hand van bepaalde thematieken om een duidelijk beeld te krijgen van de verhalen. Dit zal onderzocht worden aan de hand van interviews met bestaande organisaties die hier al mee bezig zijn, zoals Stichting Wijkcollectie en het Echt Rotterdams Erfgoed.

Afbeelding 5: Schematisch overzicht methodiek verhalen analyseren. (Auters eigen illustratie, 2021)

Tot slot wordt de laatste twee deelvragen behandeld. Hierbij zal een uitgebreide analyse gemaakt worden van de verhalen in twee stappen. Eerst zullen de verhalen uitgebreid worden gelezen en geanalyseerd om bepaalde kernthema's te vinden aan de hand van het analyseprogramma Atlas.ti. Deze thema's zullen helpen bij het begrijpen van het doel van de initiatieven, groepen en activiteiten en er wordt inspiratie door verkregen voor het programma van het gefragmenteerd stadsmuseum (afb. 5). Daarna is er een culturele en sociale analyse verricht om de identiteit van de bewoners, de wijk, het stadsgedeelte en de stad te achterhalen. Dit wordt gedaan aan de hand van de kernthema's en er wordt per individueel verhaal gekeken naar wat de bewoners zelf vertellen over een bepaalde identiteit. De analyse van de verhalen en de kernwaarden samen zullen leiden tot een omschrijving van de identiteit op de verschillende schaalniveaus. Het resultaat van dit hoofdstuk is om inspiratie op te doen voor het gefragmenteerd stadsmuseum. Het tweede deel van het onderzoek focust zich meer op de manier van tentoonstellen. Er zullen drie referenties worden geanalyseerd op programma, schaal, concept, context, de tentoonstelling en een terugkoppeling aan het voorgaande onderzoek. Hieruit resulteert het programma en inspiratie voor een gefragmenteerd stadsmuseum.

Afbeelding 6: Schematisch overzicht methodiek onderzoek. (Auters eigen illustratie, 2021)

5. Nieuwe stadsmuseale functie voor het stadsmuseum Rotterdam

5.1. De aanleiding voor een nieuwe stadsmuseale functie

In juni 2020 adviseerde de Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur (RRKC) dat het stadsmuseum van Rotterdam beter gesloten kan worden, omdat het niet functioneert in de huidige vorm (Rijnmond, 2020). Volgens de RRKC kwamen er te weinig bezoekers, er was geen duidelijke visie en het museum had een ongeschikte huisvesting. Een aantal mensen bracht op 30 november 2020 het laatste bezoek aan het museum. Zij waren verdrietig over het vertrek van het Museum Rotterdam, omdat de wereldstad een eigen museum verdient (OPEN Rotterdam, 2020). De RRKC stelde een alternatief voor om een nieuwe stadsmuseale functie uit te werken waarbij zowel de visie, de collectie, samenwerkingsverbanden en het publieke aspect opnieuw worden ingevuld. De wethouder Cultuur koos ervoor om eerst een verkenner aan te stellen. Hij inventariseerde mogelijke varianten en hun draagvlak. Op basis van dat rapport besloot het college een kwartiermaker aan te trekken. Deze kreeg de opdracht om de varianten uit te werken voor een NSF.

5.2. De oorspronkelijke functie van het Stadsmuseum Rotterdam

Het Stadsmuseum bood plaats voor ruim 110 duizend historische objecten en was gevestigd in het oude Timmerhuis in Rotterdam (afb. 7). In het gebouw waren niet alleen het Stadsmuseum Rotterdam gevestigd, maar ook onder andere woningen en kantoren. Volgens de raad van toezicht van het Stadsmuseum Rotterdam was dit door de samenstelling van functies, positionering van het gebouw, de route geen optimale huisvesting. Er was sprake van geen visie en te weinig bezoekers volgens het RRKC. Een klein deel van de subsidie blijft voor het beheer van de collectie van Museum Rotterdam '40-'45 NU, gelegen aan de Coolhaven. Museum Rotterdam heeft naast de historische collectie ook opvallende verhalen en objecten van de stad en nu (Museum Rotterdam, 2021). Deze collectie wordt Echt Rotterdams Erfgoed genoemd. Die wordt verzameld samen met Rotterdammers, omdat zij weten wat en wie belangrijk is in hun omgeving. Museum Rotterdam fungeert als het centrale geheugen van en als toegangspoort tot de stad. Een plek waar iedereen welkom is om de geschiedenis, het heden en de toekomst van de stad te verkennen en hierover van gedachten te wisselen (Appelbaum, 2014).

“Rotterdam verdient een goede stadsmuseale functie, om de verhalen van deze stad aan bezoekers, nieuwe en oude bewoners te vertellen.”- RRKC-voorzitter Jacob van de Goot (Kooyman, 2021)

Afbeelding 7: Het oorspronkelijke stadsmuseum van Rotterdam in het Timmerhuis. (Herfst, 2021)

5.3. Het advies van de RRKC

Museum Rotterdam zou het museum kunnen zijn dat diep met de stad en met de Rotterdammers verbonden is. Dat is op dit moment nog niet het geval, maar dat kan veranderen (Moerman, 2021). Als respons op het Cultuurplanadvies 2021-2024 van de RRKC is de kwartiermaker bezig met een Nieuwe stadsmuseale functie (NSF) (RRKC, 2021). In het eerste advies door de verkenner is aandacht gegeven aan de reikwijdte van de opdracht aan de kwartiermaker. In het tweede advies adviseert de kwartiermaker de RRKC om in de experimenteerfase verschillende mogelijkheden voor de NSF te verkennen, zonder al een huisvesting vast te leggen. Het advies van de kwartiermaker over de NSF richt zich op het rapport 'Ook voor jou!'. De RRKC heeft waardering voor het rapport en ze vinden het positief dat de ambities zijn verwoord richting politiek. In dit advies zijn drie kernpunten benoemd die cruciaal zijn voor de efficiënte uitwerking van de NSF.

5.3.1. Eerste advies RRKC door verkenner

De RRKC heeft vanuit het Cultuurplanadvies een heroriëntatie op de rol van de stadsmuseale functie in Rotterdam voorgesteld. De verkenner moet de mogelijke toekomstperspectieven voor de stadsmuseale functie verkennen en adviseren over de meest kansrijke scenario's door een aan te stellen kwartiermaker. Het nieuwe museum van Rotterdam moet een verhaal vertellen over de stad. Over vroeger en nu, over waar we vandaan komen en wie we zijn. Het Museum doet dat voor alle Rotterdammers én bezoekers van de stad. De verkenner omschrijft een aantal adviespunten, waaronder nieuwe samenwerkingsverbanden, het toevoegen van een onafhankelijke partij, de stadscurator als kwartiermaker, de vraag voor meer tijd, inhoud eerst en daarna vorm en verschillende varianten op de locatie. Met name de laatste, de aandacht voor locatie en meerdere mogelijkheden is voor dit onderzoek van belang. Deze demonstreert nieuwe inzichten en eventuele fragmentatie van het Stadsmuseum. De vraag die een grote rol speelt bij het vertellen van het verhaal van de stad is hoe alle Rotterdammers verbonden kunnen worden. Er zijn een aantal standpunten over de NSF, maar het museum zal in ieder geval uit haar comfortzone moeten en nieuwe wegen moeten verkennen die voor alle Rotterdammers van betekenis zijn. Vanuit het rapport van de verkenner ontstaan drie mogelijkheden:

1. Een groot iconisch Museum Rotterdam; een nieuwe blikvanger voor de stad.
2. De overall aanwezige spin in het web; met een bescheiden expositieruimte met tentoonstellingen en activiteiten over de hele stad.
3. Een museum dat aanwezig is in de stad en met een eigen identiteit; groot genoeg om tentoonstellingen te aanbieden én heeft de middelen om ook ergens anders in de stad een rol te kunnen spelen.

Deze scenario's zullen de komende jaren verkent en geëxperimenteerd moeten worden om te bepalen welke het meest optimaal aansluit bij de visie van het Stadsmuseum Rotterdam.

5.3.2. Tweede advies RRKC door kwartiermaker

Opvolgend op de drie scenario's voor de locatie die de verkenner voorstelt, geeft de kwartiermaker hier een reactie op. In het rapport 'Ook voor jou!' wordt de nieuwe stadsmuseale functie omschreven door de kwartiermaker en de programmamaker (Van Vulpen, 2021). In dit rapport komt een analyse van het rapport van de verkenner naar voren op de verschillende adviespunten, maar ook hier gaan we in op één adviespunt. De adviespunten zijn onder andere; eerst de inhoud dan de behuizing, een coalitie tussen de geschiedenis en nu, een stichting met kernteam en de legitimering door het gemeentebestuur. Voor dit onderzoek is met name het eerste adviespunt van belang.

De belangrijkste stap van de experimenteerfase is hoe de NSF wordt ontwikkeld en gerealiseerd. De RRKC is niet tegen een gebouw, maar vindt het nadenken over een gebouw te vroeg om in de experimenteerfase al in de weg te staan (RRKC, 2021). Een afweging over andere mogelijkheden ontbreekt om de NSF tot zijn recht te laten komen. Volgens de kwartiermaker en de programmamaker is het dus van noodzaak eerst op zoek te gaan naar de inhoud van het museum en vervolgens pas te kijken naar de drie scenario's voor de locatie.

5.4. De visie van de raad van toezicht voor het Stads museum Rotterdam

Volgens Stads museum Rotterdam past het eerste scenario het beste bij de visie van Rotterdam; een iconisch Museum Rotterdam (Museum Rotterdam, 2021). In een gesprek komt naar voren dat het verbinden van de stad ook gerealiseerd kan worden door het samenvoegen van de wijken in één gebouw, waarbij bewoners hun eigen werk mogen tentoonstellen in een daarvoor opgestelde ruimte die zij vrij mogen invullen. Vervolgens kunnen de verschillende bewoners van de wijken, eenvoudig zicht krijgen op de andere tentoonstellingen van wijken en vanuit daar ontstaat er verbinding.

5.5. Standpunt onderzoek

In de voorgaande paragrafen komen verschillende overtuigingen naar boven. Dit onderzoek is op zoek naar identiteit van gebruiker en de wijk en inspiratie voor de ruimtelijke vertaling aan de hand van een experimentele analyse van de verhalen van bewoners. Deze verhalen kunnen stuk voor stuk bijdragen aan, zoals de verkenner voorstelt, 'het verhaal van de stad'. Zoals omschreven in het tweede hoofdstuk is er bijvoorbeeld in de Afrikaanderwijk een bepaald probleem met betrekking tot het samenkomen van verschillende gemeenschappen.

Dit onderzoek gaat uit van een combinatie van het tweede en derde scenario als standpunt aangenomen, omdat een combinatie hiervan de verbinding van de wijk kunnen verbeteren en het museum dicht bij de bewoner (publiek) komt (afb. 8). In dit standpunt zal de nieuwe stadsmuseale functie bestaan uit een gefragmenteerd stadsmuseum op wijkniveau met een eigen identiteit. Echter, zoals de kwartiermaker omschrijft, is het wel van belang eerst te kijken naar het programma van een nieuwe stadsmuseale functie. Daarvoor is in dit onderzoek de aandacht en analyse van de verhalen van belang om te achterhalen wat de inhoud van een wijkmuseum zou moeten zijn.

Afbeelding 8: Afwegingen ontremd de Nieuwe Stadsmuseale Functie. (Auteurs eigen illustratie, 2021)

6. Een gefragmenteerd Stadsmuseum voor Rotterdam

6.1. Wat is een gefragmenteerd stadsmuseum?

Fragmenteren betekent, volgens Encyclo (2021, december 21) het in stukken verdelen. De verkenners in het tweede scenario legt uit dat het gebouw niet in één locatie hoeft te zitten, maar over verschillende locaties (RRKC, 2021). Het in stukken verdelen wordt hierbij bedoeld dat het Stadsmuseum Rotterdam in 'stukken' wordt verdeeld in gefragmenteerde wijkmusea. In dit onderzoek wordt daarom het verspreiden van het Stadsmuseum Rotterdam over meerdere locaties, de fragmentatie van het museum genoemd.

6.2. Programma

Het oorspronkelijke programma van het Museum Rotterdam zorgde nog niet genoeg voor een connectie met de verhalen en de collectie (RRKC, 2021). Het doel van de nieuwe stadsmuseale functie is om het verhaal van de stad, een diversiteit van verhalen uit het verleden en heden, helder en zichtbaar te maken. Voor het gefragmenteerd wijkmuseum zullen de verhalen tentoon worden gesteld aan de bezoeker en het publiek. Deze tentoonstelling zal onder andere bestaan uit de collectie in combinatie met de verhalen uit het heden en verleden. Om de verbinding in het museum te versterken en het museum te laten functioneren als ontmoetingsplek is het van belang de verhalen met elkaar te kunnen delen. Het nieuwe programma van een gefragmenteerd stadsmuseum zal daarom naar verwachting uit het volgende programma bestaan (later in het onderzoek worden de onderdelen verder uitgewerkt):

1. Het museum laat de identiteit van de bewoners, de wijk, het stadsgedeelte en de stad zien.
2. Expositie over het heden om inzicht te krijgen over de wijk van nu aan de hand van de verhalen van de bewoners.
3. Expositie over het verleden om inzicht te krijgen over de geschiedenis van het stadsgedeelte.
4. Een combinatie van horeca en een verhalencafé waar de bewoners en bezoekers verhalen met elkaar kunnen delen.
5. Een café-restaurant in combinatie met een verhalencafé, waar de verhalen van de bewoners zijn of haar verhalen kunnen delen.
6. Een kleinschalig podium waar verschillende bijeenkomsten kunnen worden georganiseerd, zodat verhalen kunnen worden verteld.
7. Combinatie met locatie specifieke faciliteiten, zoals de markt, een speelplaats of een café.

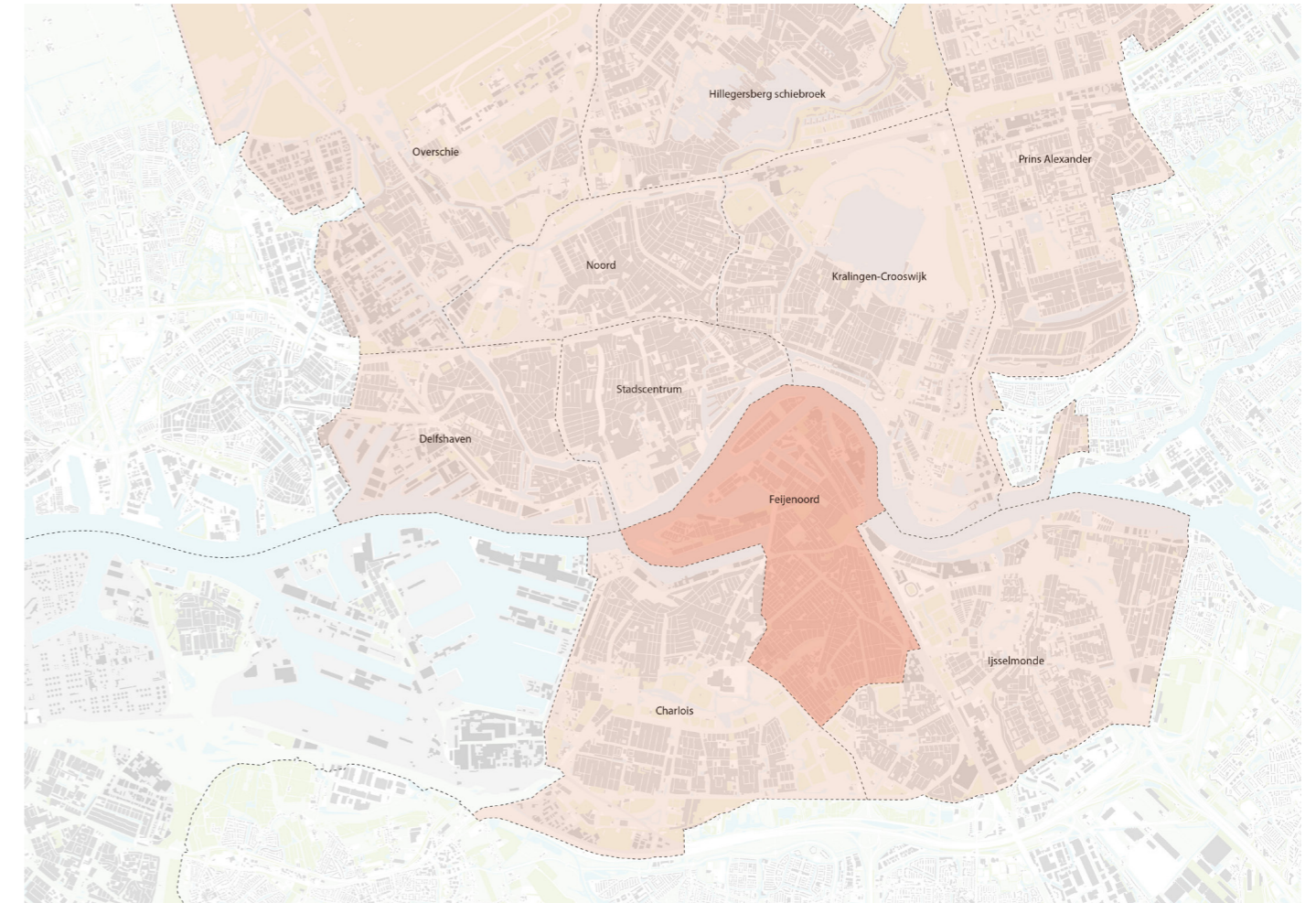
Dit onderzoek gaat bij de eerste twee onderdelen van het programma de diepte in, om zo goed mogelijk de verhalen van nu te begrijpen en om te zetten in inspiratie voor het nieuwe gefragmenteerd stadsmuseum.

6.3. Doelgroep

In de Nieuwe Stadsmuseale Functie wordt omschreven dat de invulling en het doel opnieuw uitgevonden moeten worden (RRKC, 2021). Dit keer in dialoog met de stad, omdat het voor de bezoekers én bewoners van de stad is. Een stadsmuseale functie die de samenwerking opzoekt met oude én nieuwe spelers en met een programma dat toont dat de stedelijke geschiedenis, het heden en de toekomst met elkaar verbonden zijn. Daarom zal de NSF het verhaal van Rotterdam presenteren aan zowel de bewoners als de toeristen van de stad. Op deze manier wil NSF Rotterdam voor inwoners de betrokkenheid bij hun stad verbeteren en bezoekers de beleving van de stad vergroten. De gefragmenteerde musea zullen niet alleen focussen op de bezoeker, maar eerder op de bewoner.

7. De verhalen van het stadsdeel Feijenoord

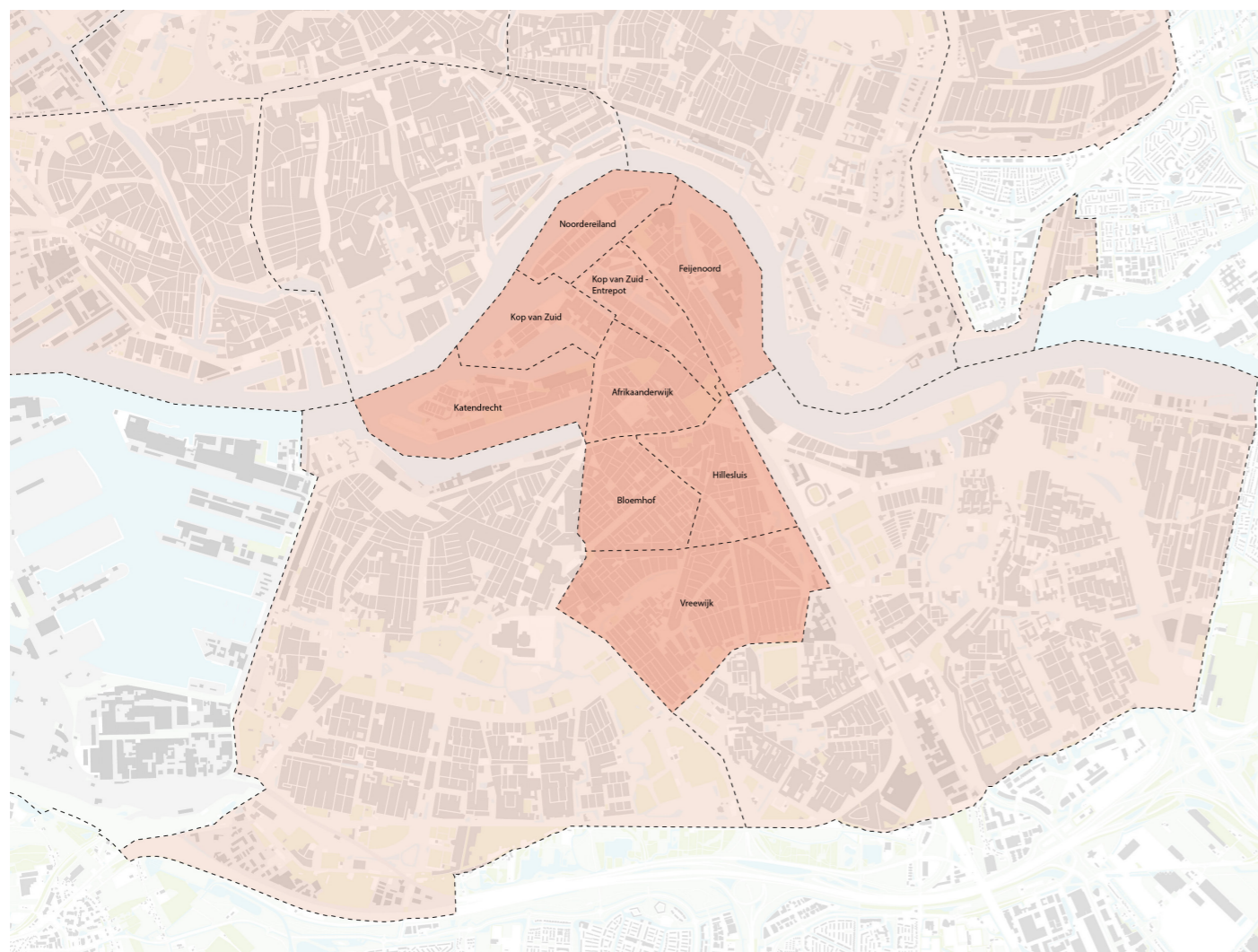
Gedurende de afgelopen jaren zijn er in het stadsdeel Feijenoord een aantal verhalen opgehaald van bewoners, initiatieven, groepen of activiteiten in de wijk die zich inzetten voor de wijk. Omdat het stadsmuseum Rotterdam gesloten is sinds vorig jaar moet er, zoals eerder in dit onderzoek omschreven, een nieuwe visie komen op de Nieuwe Stadsmuseale Functie en de vorm ervan. Dit onderzoek richt zich daarom op een wijkmuseum voor het stadsdeel Feijenoord, wat zich laat invullen door en inspireren door de verhalen van bewoners. De verhalen zijn verzameld door de Stichting Wijkcollectie en Echt Rotterdams Erfgoed. Om tot de verhalen te komen zijn er open interviews afgelegd. Allereerst zijn de verhalen in beeld gebracht, waarbij de kernwaarde van het verhaal naar voren komt (Stichting Wijkcollectie, 2021; Museum Rotterdam, 2021).

Afbeelding 9: De stadsgedeelten van Rotterdam. (Auteurs eigen illustratie, 2021)

7.1. Stadsdeel Feijenoord

Het stadsdeel Feijenoord is een wijk met hoge verhuizingsgraad en telt 74.000 inwoners (Gemeente Rotterdam, 2021) (afb. 9). Deze zijn verdeeld over drie gebieden met in totaal acht wijken; Noordereiland, Kop van Zuid, Kop van Zuid-Entrepot, Feijenoord, Katendrecht, Afrikaanderwijk, Bloemhof, Hillesluis en Vreewijk (afb. 10). Het stadsdeel heeft een diversiteit aan problemen en scoort daarop laag op het Wijkprofiel (Aboutaleb, Et. al., 2013). De problemen liggen voornamelijk op het gebied van taalbeheersing, inkomen, opleiding en gezondheid. Na Delfshaven telt Feijenoord het hoogst aantal werkzoekende van Rotterdam. De meest 'zwakke' wijken zijn Afrikaanderwijk, Feijenoord, Hillesluis en Bloemhof. De verhalen van de wijk kunnen verschillende wijken met elkaar verbinden.

Afbeelding 10: De wijken van stadsdeel Feijenoord. (Auteurs eigen illustratie, 2021)

De deelgemeente Feijenoord is Rotterdam, maar dan op een kleinere schaal (IWAP, 2009). De vele soorten wijken die de stad herbergt zijn in een of andere vorm terug te vinden in het stadsdeel Feijenoord. Van het traditioneel dorpse Vreewijk tot de moderne nieuwbouw op de Kop van Zuid, van het maritieme Noordereiland, de wijk Feijenoord en schiereiland Katendrecht tot de oude stadswijken als Bloemhof, Afrikaanderwijk en Hillesluis. Feijenoord is een multiculturele deelgemeente te noemen, omdat er veel nationaliteiten worden vertegenwoordigd. 35 procent van de bevolking is autochtoon, gevolgd door Turken (20%), Surinamers (11%), Marokkanen (10%), Antillianen (4%) en Kaapverdianen (2%). Het is een relatief jonge bevolking en geeft daarmee een contrast aan met het landelijke beeld waarbij de vergrijzing de toon zet. Er wordt veel verhuisd in Feijenoord. Ruim één derde van de bewoners woont er korter dan vier jaar.

Afbeelding 11: Veiligheid indicatoren Feijenoord (v.l.n.r.): Bloemhof, De Afrikaanderwijk, Hillesluis, Katendrecht en Vreewijk. (Wijkprofiel Rotterdam, 2020)

7.2. Wat zijn verhalen?

In dit onderzoek wordt met verhalen bedoeld op het verhaal van een bepaalde groep, activiteit of initiatief. De verhalen worden verkregen aan de hand van semigestructureerde interviews. Het is hierin vooral belangrijk de bewoners zelf te laten vertellen en zo min mogelijk te sturen (Platform 31, n.d.). Verhalen schetsen de persoonlijke belevenissen, wat ze dromen, wat ze ervaren, hun motivatie en verwachten. Hierdoor komt de gebruiker centraal te staan in het interview. De verhalen van bewoners kunnen als inspiratie dienen, de identiteit van een wijk laten zien en door deze een platform te geven kan het bewoners met elkaar verbinden.

7.3. Welke verhalen kent Feijenoord

De verhalen die Feijenoord op dit moment kent zijn in kaart gebracht (afb. 12). Deze verhalen zijn verzameld door de Stichting Wijkcollectie en het Echt Rotterdams Erfgoed. Het grootste deel van de verhalen die op dit moment zijn verzameld komen uit Hillesluis. Later in het onderzoek zullen nieuwe verhalen die zijn verzameld door de organisaties worden toegevoegd en is het de bedoeling dat er ook meer verhalen naar boven komen in andere wijken. Hierin is met name de spreiding van locaties van belang om zo een duidelijk beeld te krijgen van elke wijk binnen het stadsdeel Feijenoord.

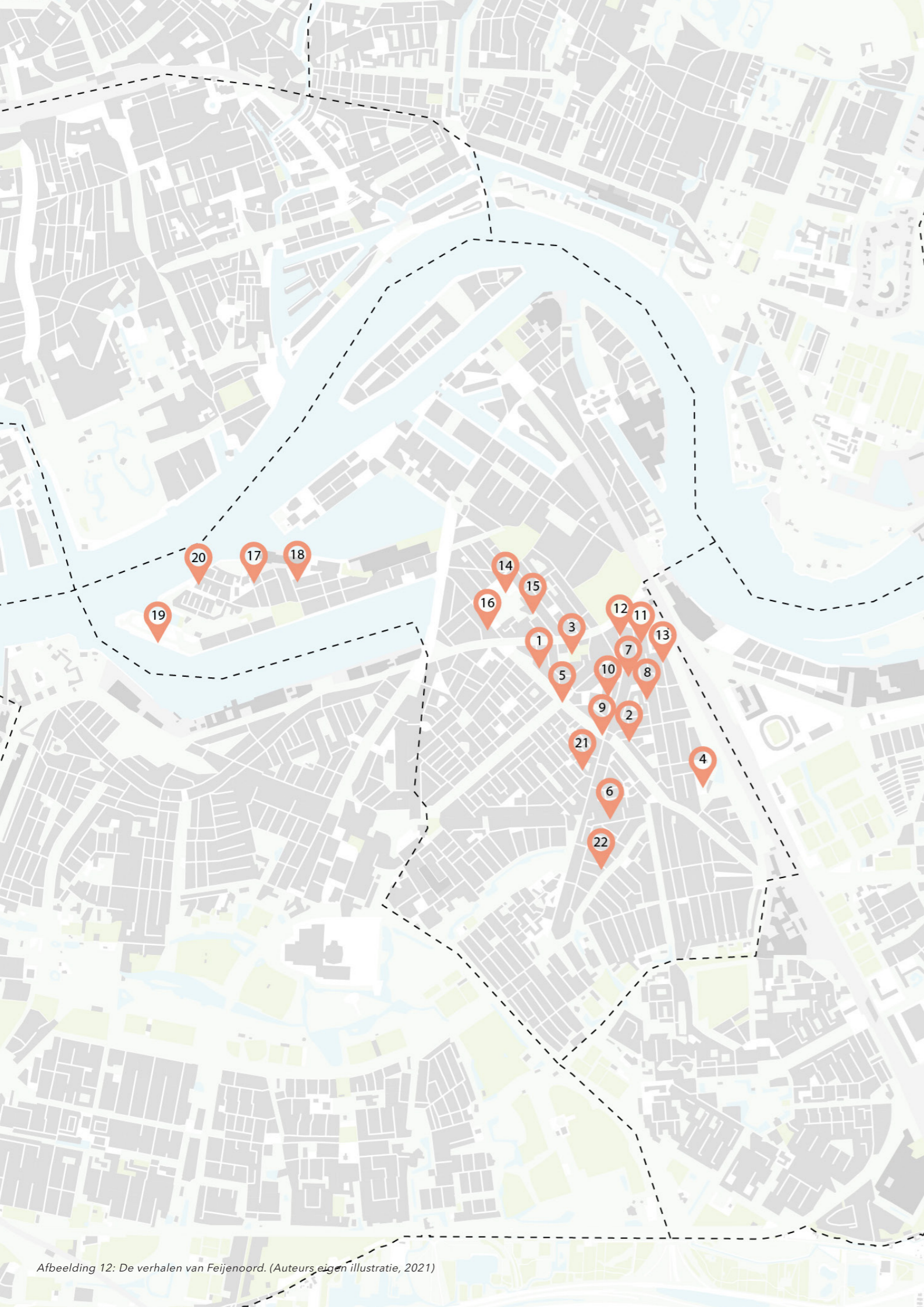
7.3.1. Stichting Wijkcollectie

Stichting Wijkcollectie verbindt en inspireert met verhalen en erfgoed van nu (Stichting Wijkcollectie, 2021). In de Rotterdamse wijken werkt de stichting samen met bewoners om zo een collectie van belangrijke wijkverhalen te maken; het Wijk(er)erfgoed. De bewoners vertellen hun verhaal tijdens Verhalen-café's en Verhalentafels. De verhalen die voor dit onderzoek zijn gebruikt zijn verhalen afkomstig uit de wijk Hillesluis, omdat de Stichting Wijkcollectie nog niet opereert in andere wijken binnen het stadsdeel Feijenoord.

7.3.2. Echt Rotterdams Erfgoed

Echt Rotterdams Erfgoed is de actieve collectie van de stad en is een onderdeel van de collectie van Museum Rotterdam (Museum Rotterdam, 2021). Deze stellen Rotterdammers zelf samen. De ontwikkeling van de gemeenschappen uit Rotterdam en Rotterdamse activiteiten staan hierin centraal (Cultureel Erfgoed, 2021). Inwoners van de stad weten zelf als geen ander wat er belangrijk is in hun buurt en daarom hebben we ze hard nodig om het DNA van de stad te ontrafelen. Echt Rotterdams Erfgoed luistert naar hun verhalen, vragen hen mee te denken over projecten en bekijken hun ideeën. Het Erfgoed staat als vliegwiel voor verbinding van mensen (Museum Rotterdam, 2020). Ze voelen zich rijker, beter begrepen en ze ervaren dat ze ertoe doen.

Hierdoor worden gemeenschappen en mensen die zich inzetten voor Rotterdam bij elkaar gebracht. Het zorgt ook voor nieuwe opdrachten en samenwerkingen tussen de groepen. De verhalen die voortkomen uit het Echt Rotterdams Erfgoed komen uit de wijken (binnen het stadsdeel Feijenoord); de Afrikaanderwijk, Bloemhof, Hillesluis, Katendrecht en Vreewijk.

Verhalen uit stadsdeel Feijenoord (Stichting Wijkcollectie, 2021; Rotterdams Erfgoed, 2021)

1. Lunchgroep Rosa Leona
2. Stadsmarinier
3. Wijkadviseur Hillesluis
4. Speeltuinvereniging Hillesluis
5. Like je Wijk
6. Taekwondo vereniging
7. Het Stofzuigerhuis
8. Kunstenaarsduo
9. Royal Roots Corner
10. Restaurant Dolice
11. Simitci
12. LouLou's Kitchen
13. CakesbyKee

14. De Sambalman
15. Stichting Vogelkas
16. De Afrikaanderwijk Coöperatie

17. Verhalenhuis Belvédère
18. Theater Walhalla
19. SS Rotterdam
20. Stichting Ketelbinkie

21. Touzani Foundation

22. Tuinmeester Gerrit

7.4. Inventarisatie verhalen van het stadsdeel Feijenoord

Per verhaal wordt ingegaan op de ontstaan geschiedenis, de motivatie, welke activiteiten ze organiseren, het doel, wat ze doen in de wijk en wat toekomstige ontwikkelingen zijn. De verhalen van de sleutelpersonen van initiatieven, activiteiten en groepen zullen worden vertaald in relevante kernwaarden voor de wijk. Hierbij zijn alle verhalen gebruikt, die de Stichting Wijkcollectie en Rotterdams Erfgoed tot beschikking heeft, die gaan over stadsdeel Feijenoord.

Hillesluis

Hillesluis telt bijna 12.000 inwoners en is een typische stadswijk met dicht op elkaar gebouwde arbeiderswoningen uit de jaren twintig en dertig (Gemeente Rotterdam, 2021). De wijk wordt doorkruist door de Winkelboulevard Zuid, de langste winkelboulevard van Rotterdam. De bevolking is relatief jong en heeft verschillende culturele achtergronden. Hillesluis is gevormd in het begin van de vorige eeuw. In de jaren negentig verschaalde het winkelaanbod en de kwaliteit.

Lunchgroep Rosa Leona

Bewoners komen binnen bij Rosa Leona voor georganiseerde activiteiten, om een hapje te eten en voor sociale contacten. Er wordt hier dus niet simpelweg gegeten, maar er wordt gelachen, stelt men elkaar gerust of helpen ze elkaar uit de brand. Bewoners helpen elkaar en wisselen ideeën uit. Omdat de bewoners elkaar al zo lang kennen, hoeft dit niet een gevraagd te worden. Ze organiseren verschillende activiteiten; een buurlunch, breiclub, bingo of bezoek aan de kerstmarkt.

*“Iedereen ziet gelijk van elkaar hoe het is en wat er aan de hand is.”
- Initiatiefnemer lunchgroep (Stichting Wijkcollectie, 2021)*

Kernthema's: Aanspreekpunt, Eenzaamheid en verbinding tussen bewoners

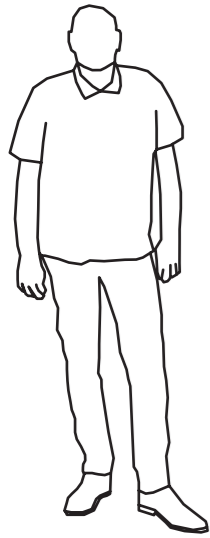
Stadsmarinier

De stadsmarinier van Hillesluis is de schakel binnen het geheel. Hij doet geen handhaving en denkt in mogelijkheden om problemen op te lossen in de wijk. Stadsmariniers zijn continu bezig met bewoners, wijkpartners om te zorgen voor een prettige wijk. Bewoners kunnen met hun problemen worden doorgestuurd.

“De vragen die worden gesteld aan Stadsmariniers gaan van een losse stoeptegel tot problemen van overlast. Bij elke vraag wordt er gekeken naar mogelijkheden of passende oplossingen.” - Stadsmarinier Hillesluis (Stichting Wijkcollectie, 2021)

Kernthema's: Zelfredzaamheid, Opsporen en oplossen problemen en aanspreekpunt

Wijkadviseur Hillesluis

De wijkadviseurs van Hillesluis ondersteunen bewoners met als doel de burgers zelfredzaam te maken. De basis die zij bieden houdt in dat mensen ondersteuning krijgen om bepaalde vaardigheden te stimuleren. Als voorbeeld was er een bewoner die afhankelijk was van hun kinderen om een huisarts te begrijpen door de taalbarrière. Daardoor zijn de kinderen verantwoordelijk, terwijl dit consequenties zou kunnen opleveren voor de persoonlijke ontwikkeling. Elke dinsdag komen er buurtmoeders langs voor voorlichting over radicalisering en er wordt vaak muziek gespeeld.

Kernthema's: Zelfredzaamheid, Verbinding tussen bewoners en opsporen en oplossen problemen

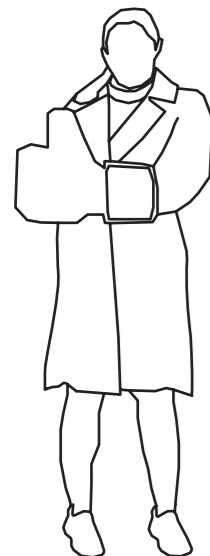

Speeltuinenvereniging Hillesluis

De 81 jaar oude sportspeeltuin van Hillesluis heeft een aantal interventies en activiteiten waarmee zij de buurt en de cohesie binnen de buurt verbeteren. Een van de activiteiten is het bewonersspreekuur van dat drie keer in de week plaatsvindt. Hier kunnen de bewoners langskomen met praktische vragen, maar ook voor steun. De ouderen in beweging is een andere activiteit, waar ouderen kunnen sporten. Ook vindt er een inloopspreekuur met agenten plaats. De bewoners kunnen hier ook vragen aan stellen. En tot slot is de vereniging bezig met de samenkomst van een groep fotografen.

"Ieder kind of bewoner is welkom bij de vereniging, ongeacht hun komaf, cultuur, seksualiteit of huidskleur." - Voorzitter Speeltuinenvereniging (Stichting Wijkcollectie, 2021)

Kernthema's: Zelfredzaamheid, Opsporen en oplossen problemen en aanspreekpunt

Like Je Wijk

Lik je Wijk is een Rotterdams buurtplatform met berichten over activiteiten in de buurt. De initiatiefnemer zag steeds vaker negatieve berichten over de wijk en wilde daar iets beters tegenover zetten. Hij wil de mensen verbinden door activiteiten voor iedereen toegankelijk te maken.

Kernthema's: Opsporen en oplossen problemen, Eenzaamheid en Verbinding tussen bewoners

Taekwondo vereniging

De Taekwondo vereniging is een sportvereniging, maar zij zetten zich niet alleen in voor sport. Kinderen hebben namelijk meer nodig dan dat. Het is daarom al jaren een sportplusvereniging. Ze zijn bezig met andere onderdelen van sport dan alleen maar conditie en lenigheid.

"We zijn trots op de kinderen die vragen durven te stellen. Ze komen met problemen die ze meemaken thuis, op straat of op school. Wij proberen ze daarmee zo veel mogelijk te helpen." - Oprichter Taekwondo vereniging (Stichting Wijkcollectie, 2021)

Kernthema's: Opsporen en oplossen problemen, Aanspreekpunt en Zelfredzaamheid

Het stofzuigerhuis

Het stofzuigerhuis bestaat al sinds 1938 en is een winkel die helemaal gespecialiseerd is in stofzuigers, schoonmaakapparaten en schoonmaakmiddelen. De eigenaar merkt dat er door Corona meer mensen zijn gaan schoonmaken en zijn bedrijf daardoor beter loopt. Hij heeft een goede band met de buurt en hij heeft veel zien veranderen in de winkelstraat.

Kernthema's: Verbinding tussen bewoners

Kunstenaarsduo

In 2009 begonnen zij het project Blokmapping, waarbij zij honderd vierkante meter rond de Blokstraat in Hillesluis in kaart brachten; papiertjes op straat, uitgeruchte alarmdiensten, interviews met bewoners, winkels en internetaansluitingen. Door dit project voelen zij zich meer thuis in de wijk en het diende als prikkel om verder te gaan met projecten in Rotterdam Zuid.

Kernthema's: Thuisgevoel

Royal Roots Corner

Bij de Royal Roots Corner is iedereen welkom voor de Afrikaanse lifestyle producten, kleding, food en een bak Rotterdamse koffie. Veel van de producten komen uit de eigen volkstuin in Vreewijk. Er vinden activiteiten plaats voor jongeren, migranten en ouderen.

"Als je niet wordt ondersteund door je ouders dan vervagen je talenten. Die jongeren gaan dan de komende twintig jaar bij de supermarkt werken terwijl ze veel meer talenten hebben." - Eigenaresse Royal Roots Corner (Stichting Wijkcollectie, 2021)

Daarom is ze het project Build Back the Community begonnen voor jongeren, waar jongeren huiswerkbegeleiding, muziekles, dansles en culturele educatie kunnen krijgen. Ook wilt ze de buurt bewust maken van natuurlijk eten en kruidengebruik, omdat er onder de jongeren veel ongezondheid bestaat en onder de ouderen diabetes en hart- en vaatziekten.

Kernthema's: Kennis delen, Gezonde leefomgeving en Toegankelijk

CakesbyKee

Deze taartenwinkel bestaat al vijf jaar en sinds drie jaar bevinden ze zich in Hillesluis. Er kunnen taarten worden besteld met eigen thema, 3D-taarten of bruidstaarten. De grootste doelgroep van de winkel komt uit Rotterdam zelf. Hij krijgt veel waardering voor zijn taarten en sommige bewoners sturen filmpjes van de verjaardag of de reactie van de mensen.

"De eigenaar doet niet veel voor de wijk, maar de wijk heeft veel voor hem betekent." - Eigenaar CakesbyKee (Stichting Wijkcollectie, 2021)

Kernthema's: Thuisgevoel en Verbinding tussen bewoners

LouLou's Kitchen

Na grondig onderzoek in de wijk en de straat trok zij de conclusie dat het aanbod aan gezonde voeding hier erg onder de maat is. Haar eigen kennis wil ze verspreiden in het restaurant. De kleurrijke en warme uitstraling van de zaak trekken je als bezoeker naar binnen. Vervolgens kan je voor een klein bedrag een lunch bestellen die voedzaam én verzadigd is.

"Ze kent de wijk en de mensen die er wonen goed, doordat ze er woont én onderneemt." - Eigenaresse restaurant-café (Stichting Wijkcollectie, 2021)

Kernthema's: Gezonde leefomgeving, Toegankelijk en Zelfredzaamheid

Restaurant Dolice

De eigenaresse omschrijft Dolice als een restaurant, een bodega, een wijnhuis, maar ook een cultureel podium en huiskamer van de wijk. Laagdrempeligheid, creativiteit en openheid zijn belangrijke waarden. Het restaurant heeft een open keuken, waardoor de bewoners kunnen zien hoe het eten bereid wordt. De inrichting is het resultaat dat samen met de gasten is gemaakt, alle meubels en objecten zijn giften van klanten.

"Kinderen eten en drinken gezond het best als je ze erbij betreft. Ik laat ze stukjes komkommer bij het water doen, dan drinken ze water in plaats van fris." - Eigenaresse Dolice (Stichting Wijkcollectie, 2021)

Kernthema's: Gezonde leefomgeving, Zelfredzaamheid en Verbinding tussen bewoners

Simitci

Simitci is een keten en het menu is heel divers. Daardoor hebben zij gerechten voor iedereen en dat maakt onderscheid van de rest. Veel zaken verkopen allemaal hetzelfde en zij zijn juist het tegenovergestelde.

"Mijn zaak is een weerspiegeling van de wijk. De mensen die hierbinnen komen zijn van verschillende afkomst en voelen zich meteen thuis." - Eigenaar Simitci (Stichting Wijkcollectie, 2021)

Kernthema's: Verbinding tussen bewoners, Toegankelijk en Zelfredzaamheid

De Afrikaanderwijk

De Afrikaanderwijk is ontstaan toen rond 1900 de havens op Zuid werden gegraven (Gemeente Rotterdam, 2021). De Afrikaanderwijk, met ruim 9000 inwoners, ontleent zijn naam aan de straatnamen, die zijn gebaseerd op Zuid-Afrika en de leiders van de Afrikaners in de Tweede Boerenoorlog. Het plein van de Afrikaanderwijk was begin vorige eeuw de thuisbasis van de voetbalclub Feyenoord. Het is een levendige woonwijk met twee keer per week de Afrikaandermarkt. Het ligt centraal in de deelgemeente Feijenoord. De wijk is enorm in ontwikkeling en is inmiddels een van de populairdere wijken op Zuid.

De Sambalman

De sambalman is een bekende Rotterdam en geboren en opgegroeid in Suriname. Hij maakt de sambal thuis in zijn keuken en wordt geïnspireerd door de sambal uit Suriname. Hij verkoopt zijn producten op straat.

“De recepten en smaken zitten in mijn hoofd, natuurlijk geïnspireerd door de sambal uit Suriname.” - De Sambalman (Echt Rotterdams Erfgoed, 2021)

Kernthema's: Verbinding tussen bewoners

Stichting Vogelkas

De stichting is opgericht om zieke dieren te helpen. Zij zetten zich dus in voor de dieren in de wijk en zijn een opvangcentrum voor jonge of gewonde vogels. Samen met 150 medewerkers en vrijwilligers kunnen zij vogels opvangen.

“Op woensdag middag trokken we met zijn alle de natuur in om zieke vogels te vinden.” - Oprichter stichting Vogelkas (Echt Rotterdams Erfgoed, 2021)

Kernthema's: Kennis delen en Toegankelijk

De Afrikaanderwijk Coöperatie

Samen met bewoners en ondernemers werken ze aan de versterking van de wijk economie. Hiervoor zetten ze culturele projecten op en ontwikkelen ze op allerlei vlakken economische activiteiten. Ze hebben bijvoorbeeld een wijkatelier waarin kleding wordt geproduceerd en een wijkkeuken die de catering verzorgt.

“Zo houden we werk en geld in de wijk en worden bewoners veerkrachtiger.” - Projectleider Coöperatie (Echt Rotterdams Erfgoed, 2021)

Kernthema's: Verbinding tussen bewoners, Kennis delen en Zelfredzaamheid

Katendrecht

Katendrecht is een schiereiland op Rotterdam-Zuid omringd door de Maashaven, Nieuwe Maas en de Rijnhaven (Wijkprofiel Rotterdam, 2016). Het was ooit een pittoresk dorpje onder de rook van Rotterdam. Door vergaande sloop en nieuwbouw veranderde het karakter van de wijk in een hippe en trendy plek. Katendrecht telt 4850 inwoners en is uniek te noemen. Er wonen nog veel Kapenezen, maar het trok de afgelopen jaren ook honderden nieuwe bewoners aan. Daarom loopt het inkomens- en opleidingsniveau sterk uiteen. Net als de culturele achtergronden van de bewoners.

Theater Walhalla

Het kleine theater in Katendrecht is in 2008 geopend. Op de begane grond zit het café-restaurant. Ook biedt het plek voor talentvolle afgestudeerde theatermakers om te experimenteren, groeien en ontwikkelen.

“Met Walhalla brengen we theater van hoog niveau op een inclusieve, laagdrempelige manier.” - Initiatiefnemer Walhalla (Echt Rotterdams Erfgoed, 2021)

Kernthema's: Zelfredzaamheid, Verbinding tussen bewoners en Toegankelijk

Verhalenhuis Belvédère

In Katendrecht ligt een verhalenhuis en werd vroeger het Chinatown genoemd van klein Athene. Alles en iedereen kwam hier samen. Nu worden er ook tentoonstellingen, debatten, voorstellingen, boekpresentaties en feesten georganiseerd.

“Verschillende gemeenschappen en hun keuken komen samen, want eten verbreedert. Dat maakt ons uniek, anders kun je net zo goed naar het theater gaan.” - Eigenaresse verhalenhuis (Echt Rotterdams Erfgoed, 2021)

Door verhalen te vertellen wil het verhalenhuis de wereld een stukje beter maken. Als je meer weet van een ander wordt de stad een stuk leuker.

Kernthema's: Verbinding tussen bewoners, Eenzaamheid en Thuisgevoel

SS Rotterdam

Het schip kiest de mensen die ervoor zorgen. 180 vrijwilligers zijn verbonden aan dit schip. Allemaal met een maritiem verleden of een band met de boot. Het schip biedt jongeren van Zuid een toekomst. Samen met TOS geven zij jongeren die het niet breed hebben een bijzondere vakantiebeleving. Ook ondersteunen ze ouderen door het organiseren van een koffieochtend op het schip.

"Dit schip is een icoon van de stad waar het naar vernoemd is. Veel mensen in Rotterdam zijn verbonden aan het schip." - Manager SS Rotterdam (Echt Rotterdams Erfgoed, 2021)

Kernthema's: Eenzaamheid en Verbinding tussen bewoners

Stichting Ketelbinkie

Het initiatief is begonnen in 1982 om Rotterdam positief onder de aandacht te brengen. De stad is nogal wat aan het veranderen, maar ze willen wat doen aan het imago van de stad. Ze hebben twee prijzen gewonnen en het niveau van de koffie is behoorlijk hoog.

"De stad veranderen is nogal wat, maar laten we in ieder geval wat doen aan het image van de stad en die koffie gaan doen." - Oprichter stichting (Echt Rotterdams Erfgoed, 2021)

Kernthema's: Zelfredzaamheid en Eenzaamheid

Vreewijk

Vreewijk is een groene wijk in het zuiden van gebied Feijenoord. Het staat in groot contrast met de grootstedelijke wijken die Vreewijk omringen (Wijkprofiel Rotterdam, 2016). Vreewijk is aan het begin van de vorige eeuw ontworpen door architect M.J. Granpré Molière. De belangrijkste gedachte was om midden in een stad een dorpsgevoel na te bootsen. Het is een tuindorp met een grote aandacht voor het dorps karakter. De wijk telt ruimt 13.500 inwoners en bewoners blijven er vaak voor langere tijd wonen.

Tuinmeester

De tuinmeester volgt de uitgangspunten van de permacultuur; kleinschalige, duurzame tuinbouw geïnspireerd op natuurlijke ecosystemen. Continuïteit is een voorwaarde om de groene plek goed te ontwikkelen. Dat kan bereikt worden door inspraak en invulling van bewoners onder begeleiding van een professional.

"We werken samen aan een groenere stad." - Tuinmeester (Echt Rotterdams Erfgoed, 2021)

Kernthema's: Zelfredzaamheid en Verbinding tussen bewoners

Bloemhof

Bloemhof is een dichtbebouwde vooroorlogse wijk in het centrum van Rotterdam-Zuid. In het noorden staan veel portiekwoningen en in het zuiden vooral laagbouw met veel tuintjes en smalle straatjes. De wijk telt ongeveer 14.000 inwoners met 150 verschillende nationaliteiten. Ongeveer zeventig procent van de bevolking heeft een culturele achtergrond. Het noordelijke deel heeft een hoge verhuisgraad, terwijl de bewoners in het zuiden veel honkvaster zijn.

Touzani Foundation

Soufiane Touzani is een wereldberoemde straatvoetballer en initiatiefnemer van de Foundation. Hij wil wat terugdoen voor de wijk waar hij is opgegroeid en is vooral actief in de wijk Bloemhof.

"Sport geeft zelfvertrouwen en daarmee word je kansrijker. Dat is ons hoofddoel. Hoe goed of slecht je bent maakt niet uit." - Oprichter foundation (Echt Rotterdams Erfgoed, 2021)

Kernthema's: Verbinding tussen bewoners en Zelfredzaamheid

8. Analyse van de verhalen

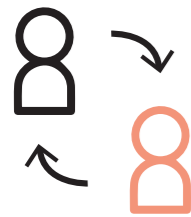
Nadat de verhalen van de sleutelpersonen van initiatieven, activiteiten en groepen zijn vertaald in relevante kernwaardes voor de wijk, worden de verhalen getranscribeerd, gecodeerd en geanalyseerd met behulp van het programma Atlas.ti:

- Verbinding tussen bewoners
- Zelfredzaamheid
- Toegankelijkheid van activiteiten
- Aanspreekpunt
- Opsporen en oplossen van problemen
- Toekomstperspectief
- Eenzaamheid en afleiding
- Gezonde leefomgeving
- Thuisgevoel

Gezamenlijk brengen de opbrengsten in kaart op welk gebied de initiatieven, individueel en gezamenlijk, zij de wijk verbeteren en zich inzetten voor de wijk. Nadat de verhalen worden geanalyseerd op een bepaalde thematiek worden ze geanalyseerd om de identiteit van de wijken te achterhalen (culturele en sociale analyse) en ruimtelijke inspiratie op te doen (ruimtelijke analyse). Deze ruimtelijke inspiratie wordt vervolgens naast een referentieonderzoek gelegd om erachter te komen hoe de verhalen tentoongesteld moeten worden.

8.1. Thematiek gekoppeld aan de verhalen

Per factor is hieronder samengevat hoe de initiatieven, groepen of bewoners de wijk verbeteren. Veel van de factoren zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Verbinding tussen bewoners

Een voorbeeld van een activiteit of buurtinitiatief die de focus legt op het verbinden van bewoners is het Verhalenhuis Belvédère in Katendrecht. Hier komen allerlei mensen samen om aan verschillende activiteiten deel te nemen, zoals tentoonstellingen, debatten, voorstellingen boekpresentaties en feesten. Bewoners vertellen onder het koken hun levensverhaal en zij proberen bewoners

met elkaar in contact te brengen. Ook de wijkadviseur geeft aan dat het belangrijk is het sociale netwerk te vergroten, omdat bewoners dan bijvoorbeeld zelf in staat zijn naar een afspraak te gaan of hulp te kunnen vragen aan bewoners in de wijk zelf. De wijk kan een belangrijke plek zijn om sociale netwerken te vormen. Alledaagse contacten tussen bewoners moeten worden gestimuleerd. Zodat iedereen zich beter op hun gemak voelen bij elkaar (Brummel, 2017). Het kan bijdragen aan het gevoel erbij te horen en kunnen een rol spelen in informele steun.

“Deelnemers zijn bijvoorbeeld moeders die niet meer werken, zij zien dit als een plek om sociale ontmoetingen aan te gaan om in een netwerk te blijven.” - Initiatiefneemster lunchgroep

“Hij wil de mensen in de wijk verbinden door activiteiten en nieuwsberichten uit de wijk voor iedereen toegankelijk te maken.” - Initiatiefnemer buurtplatform

“Wij zijn de verbinding tussen alle netwerken in de wijk en de netwerken daarbuiten. Langzaam maar zeker beginnen mensen dat in te zien.” - Werkneemster wijkcoöperatie

De gehele sociale omgeving heeft van invloed op de kansen voor een gezonde leefstijl (VeldAcademie, 2020). Ook biedt het kennen van de mensen in de wijk een vorm van sociale controle, omdat bewoners dan alerter zijn op hun medebewoners. Interacties in de wijk kunnen leiden tot participatie, sociale zekerheid, innovatie en een culturele uitwisseling. Dit samen is een basis voor een goede leefomgeving.

Zelfredzaamheid

Sommige jongeren of jongvolwassenen hebben begeleiding nodig buiten huis om de zelfredzaamheid te verbeteren (Kennisbundel, 2017). Dit zijn vooral jongeren die een in een onveilige situatie thuis zitten, jongeren die schulden hebben, jongeren met gedragsstoornissen, overbelaste jongeren of voortijdige schoolverlaters. Dat de zelfredzaamheid moet worden verbeterd wordt

opgemerkt door organisaties. Zij zijn op zoek naar een manier de zelfredzaamheid van kinderen, jongeren en volwassenen te verbeteren, omdat zij ervan bewust zijn dat ze dat niet altijd vanuit thuis meekrijgen. De wijkadviseur van Hillesluis heeft bijvoorbeeld als doel burgers zelfredzaam te maken door een basis te bieden. Hierbij krijgen de bewoners ondersteuning om bepaalde vaardigheden te stimuleren.

“Soms zijn bewoners afhankelijk van hun kinderen om de arts te kunnen begrijpen door de taalbarrière.” - Wijkadviseur Hillesluis

“Het is mijn drive om bewoners in hun eigen kracht te zetten. Mensen in staat stellen zelf iets te doen.” - Stadsmarinier Hillesluis

“Hij benadrukt dat hij de goede kant van de mensen wil laten zien om zo anderen te motiveren zich ook in te zetten voor de wijk.” - Eigenaar buurtplatform

Toegankelijkheid van activiteiten

Het is belangrijk dat de activiteiten toegankelijk zijn voor iedereen. De meeste buurtinitiatieven spreken daarom ook vaak over inclusiviteit, omdat ze niemand willen uitsluiten deel te nemen aan de activiteit. Zoals een restaurant in Hillesluis aangeeft dat iedereen welkom is met zijn wensen en dat gebruikt hij om zijn eigen menu samen te stellen. Daardoor kunnen zij gerechten aanbieden voor iedereen.

“Ieder kind is hier welkom, ongeacht hun komaf, cultuur, seksualiteit of huidskleur.” - Initiatiefnemer lunchgroep

“Wij zijn een afspiegeling in de wijk. Wij vertegenwoordigen iedereen en iedereen is hier welkom.” - Eigenaar restaurant

Aanspreekpunt

Het hebben van een aanspreekpunt in de wijk is belangrijk (Broenink & Huygen, 2004). Op individueel niveau levert het een verbetering van de leefsituatie op en op wijkniveau verbetert het de leefbaarheid, daalt de overlast in de wijk en zijn bewoners meer betrokken bij het bestuur van de stad. Vaste aanspreekpunten in

de wijk zetten zicht voortdurend in voor de wijk. Deze aanspreekpunten richten aandacht op het welzijn van de bewoners en fungeren als vertrouwenspersoon (Becker, Et. al., 2013). De eigenaresse van een lunchgroep in Hillesluis noemt zichzelf het aanspreekpunt van de wijk. Bewoners voelen zich gehoord en gezien door haar. Onder andere het vertrouwen in de mensen is hier belangrijk, daardoor kunnen bewoners hun problemen uitten en die kunnen worden opgelost door te luisteren en te begeleiden.

"Ze komen met problemen die ze meemaken op straat, thuis of op school." - Eigenaar Taekwondo vereniging

"Als zij niet aanwezig was, vroegen klanten vaak waar ze uithing. Men kwam niet alleen voor een activiteit, maar ook om een praatje te maken." - Initiatiefneemster lunchgroep

Opsporen en oplossen van problemen

Door niet alleen naar problemen van bewoners te luisteren, maar ze ook in contact brengen met andere bewoners, agenten of wijkadviseurs, kunnen de problemen zo goed mogelijk verholpen worden. Dit wordt bijvoorbeeld gedaan in een wekelijks spreekuur waarbij ook agenten of wijkadviseurs deelnemen. Hierdoor worden de problemen in de wijk in kaart gebracht en direct opgelost. Door dus meerdere partijen te betrekken met de bewoners kunnen bewoners direct in contact komen met de juist persoon om het probleem binnen de wijk te kunnen oplossen. Ook tussen de bewoners zelf kunnen problemen worden verholpen door ze vaker in contact te brengen met elkaar.

"Door de contacten binnen de wijk kan via de speeltuin ook de juiste persoon gevonden worden, zoals bijvoorbeeld een stadsmarinier of wijkagent." - Eigenaresse speeltuinvereniging

"Er vindt wekelijks een inloopsprekuren plaats met agenten, waarbij bewoners met specifieke vragen kunnen aankomen." - Eigenaresse speeltuinvereniging

Problemen van bewoners hoeven niet altijd alleen opgelost te worden door agenten of wijkadviseurs. Door problemen te delen met bewoners kan er al veel verholpen worden. Bewoners kunnen kennis delen met elkaar en elkaar aanvullen op gebieden waar anderen in achter lopen.

Onder andere de lunchgroep in Hillesluis brengt de bewoners juist zelf samen om elkaar te helpen en problemen in hun eigen kring op te lossen.

"We kijken naar wie hulp kan bieden in hun eigen kring. Elkaar helpen en elkaar verbinden om een sociaal netwerk op te bouwen." - Initiatiefneemster lunchgroep

Toekomstperspectief

In veel wijken is er een gebrek aan toekomstperspectief voor jongeren. Het ontbreken hiervan kan leiden tot een negatief zelfbeeld (Wassink, Et. al., 2020). Het kan ontstaan in een wijk doordat jongeren in een wijk geen doorgroei mogelijkheden zien en snel in bijvoorbeeld een supermarkt belanden. De gehele omgeving waarin kinderen en jongeren opgroeien bepaalt hoe ze naar zichzelf en de wereld kijken. Daarom zetten initiatieven en bewoners zich in

het toekomstperspectief van de kinderen en jongeren te verbeteren. Een vereniging in Bloemhof is zelfs ontstaan vanuit het bieden van een toekomstperspectief. De eigenaar benadrukt dat hij zelf vroeger ook veel rolmodellen had en wilde daarom een rolmodel worden voor de wijk waar hij in is opgegroeid.

"Het maakt indruk dat ik opgegroeid ben in de wijk. Daarom ben ik altijd aanwezig bij de trainingen op zondag." - Eigenaar sportvereniging

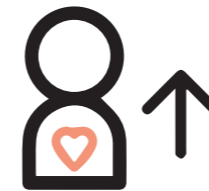

Eenzaamheid en afleiding

Eenzaamheid wordt algemeen beschouwd als een van de grootste sociale problemen (de Jong-Gierveld, 1984). Het is een complex verschijnsel en komt voor zowel onder oudere mensen als onder jongeren. In een aantal verhalen komt eenzaamheid naar voren in relatie met een plaats voor afleiding. Voor sommige mensen is de activiteit het enige wat hen bezighoudt. Ook voor bijvoorbeeld moeders is de lunchgroep in Hillesluis een goede afleiding van de drukte van de kinderen thuis.

"Vaak denken mensen dat zij alleen zijn terwijl veel mensen in dezelfde situatie zitten." - Initiatiefnemer eetcafé

"De meneer die standaard aan het hoofd van de tafel zit geeft aan dat dit zijn enige moment in de week is dat hij buiten de deur komt om sociaal bezig te zijn." - Initiatiefneemster lunchgroep

Gezonde leefomgeving

Een gezonde leefomgeving is belangrijk voor het welzijn van kinderen en jongeren. Binnen die groep komt er namelijk veel ongezond gedrag voor. Ongezond gedrag is vaak geen individuele keuze, maar de omgeving bepaalt hoe iemand keuzes rondom gezondheid maakt (VeldAcademie, 2020). De restaurants aan Hillesluis zijn bezig gezonde en lekkere gerechten te serveren om zo jongeren in te laten zien dat gezond eten ook lekker kan zijn. Dit doen zij door bijvoorbeeld de jongeren erbij te betrekken, een gratis maaltijd te geven of een zo laag mogelijk bedrag te vragen voor het eten.

"Kinderen weten vaak niet eens waar ons eten vandaan komt." - Eigenaar café-restaurant."

Ook gezond bewegen draagt bij aan het welzijn op het gebied van onder andere concentratie, motivatie, fitheid en bevordering van schoolprestaties. Daarom leggen de speeltuinvereniging en sportvereniging de focus op iedereen. Ze bieden workshops aan voor ouderen, jongeren en kinderen.

"De ouderen in beweging workshop is een terugkerend fenomeen waar de ouderen doe naan sporten." - Eigenaresse speeltuinvereniging

Thuisgevoel

In een wijk is het belangrijk dat bewoners een thuisgevoel ervaren, omdat dit het welzijn verbetert. Sommige bewoners hebben namelijk zelf geen fijne of onveilige thuissituatie, dus moeten ze buiten de deur een plek vinden waar ze zich thuis kunnen voelen. Een aantal initiatieven proberen daarom het thuisgevoel zo

optimaal mogelijk te creëren door vertrouwen op te bouwen, open te staan voor iedereen en door mensen te herkennen.

“Ik vergeet geen enkele klant die hier zijn taart heeft laten maken.” - Eigenaar taartenwinkel

“De mensen die hierbinnen komen van verschillende aankomsten voelen zich meteen thuis.” - Eigenaar restaurant

Op basis van de verhalen van activiteiten, groepen en initiatieven zijn een aantal verschillende thema's gepresenteerd over wat ze willen bereiken. Uit onderzoek blijkt dat de meest belangrijke en meest benoemde doelen zijn; verbinding tussen de bewoners (60% van de verhalen) en het verbeteren van de zelfredzaamheid (60% van de verhalen). Naast de twee grootste doelen is het voor veel initiatieven van belang dat iedereen zich welkom voelt en dat mensen een aanspreekpunt hebben. Dit aanspreekpunt wordt bij een aantal initiatieven of organisaties omgezet in het oplossen van problemen (30%). Verder focussen wat specifiekere activiteiten zich op het toekomstperspectief verbeteren, de eenzaamheid van bewoners, een gezonde leefomgeving en het thuisgevoel creëren. De nadruk van de activiteiten ligt vaak niet op die van de activiteit zelf, maar op de opbrengst van een activiteit. Het verbeteren van de leefomgeving van de wijk is een overkoepelend doel waar elk initiatief, groep of activiteit aan wil bijdragen. Deze hoofddoelen laten zien dat er in de wijk veel gedaan wordt om de wijk te verbeteren, maar dit houdt ook in dat er een vraag naar is. Dus de wijk en het stadsdeel heeft hier behoefte aan en heeft dit ook nodig.

8.2. Culturele en sociale analyse

Met de kernwaarden van een wijk wordt de identiteit van de wijk geïdentificeerd en verscherpt en kan zich daardoor als leefmilieu onderscheiden van andere wijken (Meere, 2008). Identiteit en kernwaarden gaan over wat de wijk zou willen zijn. Het gaat over de emoties en waarden van mensen in de wijk en over wat zij belangrijk vinden in het wonen en leven in de wijk. Het gaat over de verhalen en betekenissen. In de voorgaande analyse waarbij er met bepaalde thema's is gekeken naar de verschillende verhalen komen de overkoepelende kenmerken naar voren van het stadsdeel Feijenoord én die van de wijken individueel. Naast het onderzoek naar de kenmerken is er ook per individueel verhaal onderzoek verricht naar wat de bewoners zelf vertellen over een bepaalde identiteit van henzelf, de wijk, het stadsdeel of de stad. De analyse van de kernwaarden en de analyse van de verhalen op identiteit vormen samen een omschrijving van de identiteit op de verschillende schaalniveaus.

De bewoner

De kenmerken of kernthema's die naar voren komen uit de verhalen kunnen gezien worden als identiteit van een wijk, maar ook als de eigen identiteit van de bewoners. De verhalen zeggen iets over de eigenaars of initiatiefnemers van de buurtinitiatieven, activiteiten of organisaties en in de verhalen wordt ook verteld wat de behoeftes zijn van de bewoners. Het betekent ook dat de bewoners en dus de identiteit van de bewoners laat zien dat zij zich open stellen voor verbetering van de verbinding in de wijk en de zelfredzaamheid. Ook hechten de bewoners de mogelijkheid van een aanspreekpunt en dat een activiteit toegankelijk is. De verhalen van initiatiefnemers of eigenaren vertellen ook wat over de identiteit van deze personen. Zo komt de aanleiding van een initiatief regelmatig voort uit hun eigen afkomst en identiteit.

“De Sambalman is geboren en opgegroeid in Suriname. Hij leerde handelen van zijn vader en koken van de vrouwen in de familie.” - De Sambalman

“Haar Iraanse moeder heeft haar met de paplepel ingegoten hoe gezondheid en gezonde voeding samengaan.” - Eigenaresse café-restaurant

“Hij is een Rotterdammer in hard en nieren. Ik heb de Marokkaanse én de Hollandse cultuur meegekregen.” - Eigenaar sportvereniging

De wijk

Per wijk zijn er verschillende kernwaarden die naar voren komen. De initiatieven in Hillesluis richten zich voornamelijk op het verbeteren van de gezondheid, het verbinden van bewoners en het stimuleren van de zelfredzaamheid. Terwijl er in de Afrikaanderwijk de nadruk ligt op gezond eten en het beschikbaar stellen van werkgelegenheid in de wijk. In Vreewijk, die de groene wijk wordt genoemd, ligt de nadruk op een gezonde leefomgeving in de vorm van duurzaamheid en natuurlijke ecosystemen. De wijken samen richten zich ieder voor zich op het overkoepelende thema verbinding en zelfredzaamheid, maar op wijkniveau zijn de kernwaarden verschillend.

“In Hillesluis is er nog steeds sprake van een dorps sfeer, maar er ontstaan tegenwoordig wel veel losse groepen per cultuur.” - Eigenaresse Speeltuinenvereniging

“Mijn zaak is eigenlijk een afspiegeling van Hillesluis met Marokkaanse, Antilliaanse, Afghaanse, Molukse en Turkse collega's.” - Eigenaar café-restaurant

“Vroeger noemde ze het in het verhalenhuis van Katendrecht ook wel Chinatown of klein Athene, iedereen kwam hier samen.” - Eigenaar verhalenhuis

Het stadsdeel

Zoals eerder aangegeven is te zien dat de er in het stadsdeel Feijenoord (Hillesluis, de Afrikaanderwijk, Bloemhof, Katendrecht en Vreewijk) vraag is naar het verbeteren van de verbinding en de zelfredzaamheid onder de bewoners. In de verhalen komt naar voren dat een groot deel van de bewoners die deelnemen aan de activiteiten en initiatieven een gezondere leefomgeving ervaart. In de verhalen spreekt geen enkele bewoner over de identiteit van het stadsdeel Feijenoord. Het gaat vaker over de individuele identiteit, de wijkidentiteit en de identiteit van Rotterdam.

De stad

In de voorgaande analyse zijn er geen kenwaarden naar voren gekomen van de gehele stad Rotterdam. Echter vertellen sommige verhalen wél dat het stadsdeel Feijenoord als een soort 'klein' Rotterdam kan worden beschouwd.

9. Analyse bestaande referentieprojecten

De analyse van bestaande referentieprojecten betreft het tweede deel van het onderzoek. In dit hoofdstuk zullen niet verhalen gebruikt worden om inspiratie op te doen, maar bestaande referentieprojecten. De focus zal liggen op de manier van tentoonstellen en zullen worden geanalyseerd op schaal, programma, concept, context, de tentoonstelling en de terugkoppeling naar het onderzoek.

9.1. Referentieproject 1: Vincent van Gogh Huis Zundert

Het Vincent van Gogh Huis is een huis van herinnering en beleving (van Gogh Huis, 2021). In 1853 werd Van Gogh geboren in Zundert. Hij groeide op als protestants kind in een overwegend katholieke gemeenschap en kreeg thuis onderwijs. Om de hoek van het huis staat nog altijd de kerk waar zijn vader preekte en later is zijn broer, Theo van Gogh, herbegraven naast Vincent. Het museum is een plek voor de moderne en hedendaagse kunst die de werken van Van Gogh laat zien andere werken van kunstenaars die door hem zijn geïnspireerd. De entree van het gebouw is ontworpen als een glazen volume tussen de twee panden. In de tuin is een museumruimte onder de grond ontworpen.

Afbeelding 13: Het Van Gogh Huis in Zundert. (VisitBrabant, 2021)

Collectie

Vincent van Gogh vormt vanzelfsprekend het hoofdthema van het expositieprogramma. Zijn leven en kunst zijn inspiratie voor velen. Naast de vaste tentoonstelling over Van Gogh & Zundert biedt het museum een programma van tijdelijke exposities van moderne en hedendaagse kunst die door Van Gogh zijn geïnspireerd.

Eigen observaties

De expositie van het museum begint op de begane grond waar je via de winkel in kunt lopen. In de eerste ruimte hangen foto's aan de muur die laten zien hoe het huis er vroeger uitzag. Vervolgens loop je de trap op en kom je in een ruimte die is ingericht als woonkamer van het oorspronkelijke huis. Op de meubels zijn videobeelden geprojecteerd en geluidsfragmenten te beluisteren die de familie, het verleden en voorbeeldfiguren van Van Gogh laten zien. In de volgende kamer zijn aan

de hand van beelden, kunstwerken en quotes werken van kunstenaars te zien die door Van Gogh zijn geïnspireerd. Als je via het glazen volume het tweede gedeelte van het gebouw instapt zijn er twee ruimtes met een moderne stijl te zien. De twee ruimtes bieden plek voor twee verschillende kunstenaars die geïnspireerd zijn door Van Gogh. Deze twee ruimtes zijn tijdelijke ruimtes. De aankleding van de geschiedenis van Van Gogh en de twee ruimtes die moderne en hedendaagse kunst laten zien verschillen qua inrichting van elkaar. De ene heeft een authentieke uitstraling die je meeneemt in het leven van de kunstenaar en de andere modern dat past bij de hedendaagse kunst.

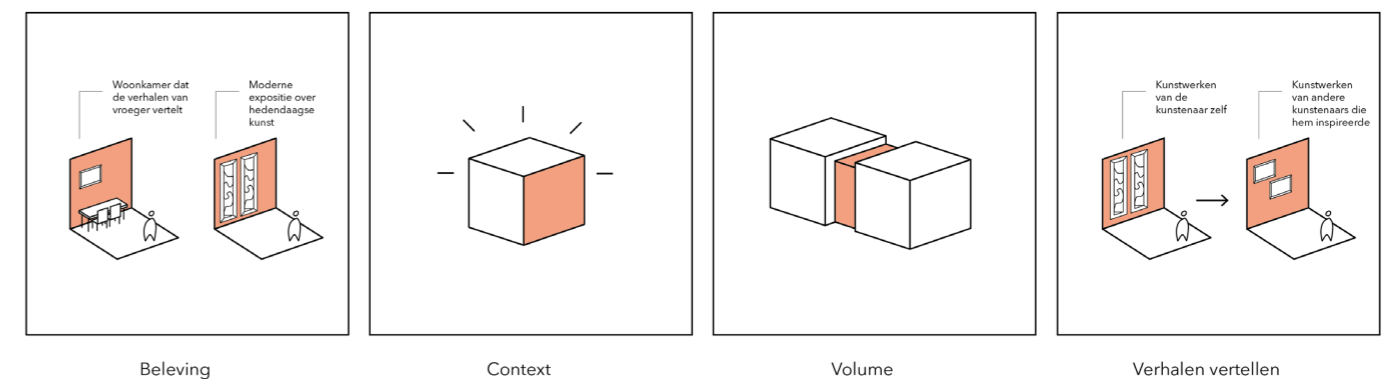
Tentoonstelling

- Geluidsfragmenten te luisteren met koptelefoon
- Meubels van de woonkamer met kunstwerken en beeldmateriaal
- Kunstwerken en foto's die de geschiedenis vertellen
- Beeldmateriaal dat een verhaal vertellen vanuit Van Gogh
- Objecten in glazen kasten
- Kunstobjecten en schilderijen aan de wanden
- Quotes van andere kunstenaars

Input voor ontwerp

De ruimtelijke inspiratie die het Van Gogh Huis in Zundert biedt bestaat uit vier kernwaarden die zijn weergegeven in onderstaande schema's. De inspiratie komt voort uit eigen observaties en dienen als inspiratie voor het ontwerp van het gefragmenteerd stadsmuseum.

- Beleving; De inrichting die mee verandert met de soort expositie draagt in het museum bij aan de beleving. Je krijgt bij het begin echt het idee dat je helemaal in de wereld van de kunstenaar kruipt door het beeldmateriaal en de inrichting.
- Context; Bij dit museum draagt de context van het gebouw bij aan de beleving van het museum. Vincent van Gogh groeide zelf op in het gebouw en in de kerk preekten vroeger nog zijn vader.
- Volume; De twee verschillende volumes die verbonden zijn door een glazen volume zijn twee verschillende exposities te vinden. De ene vertelt de geschiedenis van de kunstenaar en de andere laat het werk zien van kunstenaars die zijn geïnspireerd door Van Gogh.
- Verhaal vertellen; Een verhaal vertellen van een kunstenaar hoeft niet altijd door alleen het werk van de kunstenaar te laten zien. In dit museum is vooral gebruik gemaakt van familie, voorbeelden en geïnspireerde kunstenaars.

Afbeelding 14: Vier ruimtelijke kenmerken van het Vincent van Gogh Huis, eigen illustratie

9.2. Referentieproject 2: Het Wereldmuseum Rotterdam

Het Wereldmuseum Rotterdam is een modern museum voor en door Rotterdam door een programma die de rijkdom aan culturen tentoonstelt (Wereldmuseum Rotterdam, 2021). Deze referentie is gekozen, omdat dit ook een museum is in Rotterdam die verhalen verteld vanuit het verleden en bezoekers laat inzien dat iedereen hetzelfde is. De bezoeker kan kennis maken met hedendaagse kunst waarin een indrukwekkende Rotterdamse collectie centraal staat. De collectie telt ruim 83.000 objecten met voorwerpen die vanaf de negentiende eeuw door Rotterdammers samen zijn gebracht. Een wereldomvattende collectie kan juist in deze superdiverse stad een verbindende rol spelen. Het laat zien dat we allemaal hetzelfde zijn. Het museum wil inspireren tot een open blik op de wereld en bijdragen aan wereldburgerschap door aan een zo divers mogelijk publiek de verbondenheid te laten zien.

Afbeelding 15: Het Wereldmuseum Rotterdam. (Auteurs eigen foto, 2021)

Collectie

De objecten uit de collectie van het museum vertellen ieder een menselijk verhaal. Verhalen over verschillende thema's zoals vieren, rouwen, bidden, versieren, vechten en liefhebben. In het wereldmuseum zelf kunnen helaas niet alle voorwerpen getoond worden, maar op de collectiesite is het overgrote deel van de complete collectie te zien.

Eigen observaties

De expositie van het Wereldmuseum Rotterdam bestond uit drie exposities verspreid over drie verdiepingen. De eerste, genaamd Remix, is een combinatie van de Boijmans-collectie en de collectie van het Wereldmuseum. De expositie liet steeds een combinatie zien van twee verschillende tijdperken aan de hand van thema's. De thema's waren doorgevoerd in de kleur van de expositie. Bij elk thema paste een andere kleur. De objecten, schilderijen en films werden ondersteund door een QR-code die uitlegde wat je zag. Of je kon bij het begin een boekje meenemen die dezelfde informatie had als de QR-code. De tweede expositie ging over de GenderWorld waarin er geprobeerd was te laten zien dat man en vrouw gelijk zijn. Het stereotype werd toegelicht en verschoven. De laatste expositie is de vaste collectie van het wereldmuseum. Ook deze expositie was voorzien van verschillende kleuren ruimtes met objecten in lichtkasten. Een deel van de expositie gaf weer hoe

de niet-westerse cultuur op de Europeanen neerkeek in plaats van een normale expositie waarbij dit andersom was. De expositie begon bij materiële objecten van vroeger die gemeenschappen demonstreerde en aan het eind werd het steeds meer immateriële expositie in de vorm van muziek, film en dans.

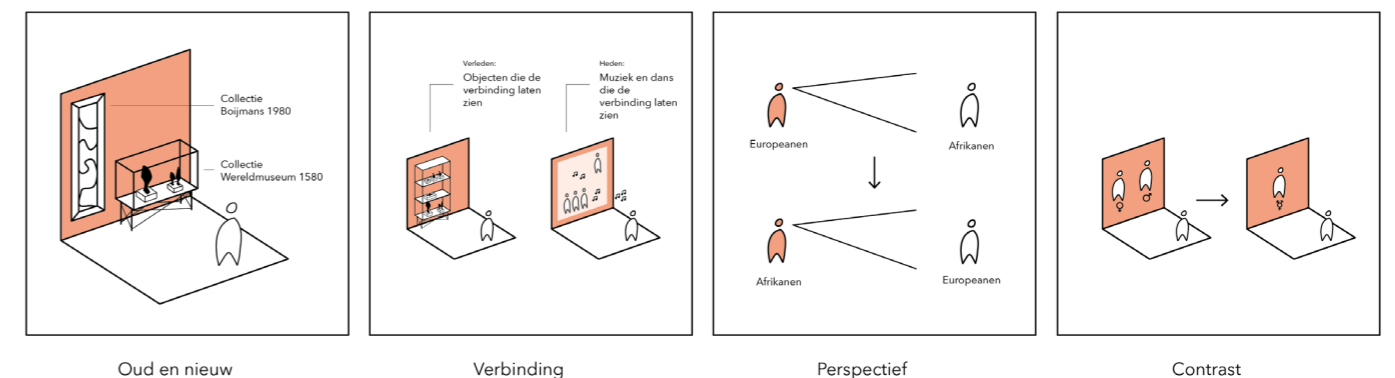
Tentoonstelling

- Film
- Objecten/kunstwerken aan de muur
- Objecten/kunstwerken in glazen kassen op tafelhoogte en aan de muur
- Contrast/samenvoeging tussen twee objecten a.d.h.v. thema's
- Muziek met beeld
- Interactieve tool (groot touchscreen)
- Draaiend platform waar objecten op staan
- Kleurgebruik (gender tentoonstelling)
- Boekje met uitleg over verschillende objecten ook te zien via QR-code

Input voor ontwerp

Er zijn vier ruimtelijke ideeën die kunnen worden gekoppeld aan het onderzoek. Deze zijn hieronder ook grafisch weergegeven. De ideeën komen voort uit de eigen observaties en dienen als inspiratie voor het ontwerp van het gefragmenteerd stadsmuseum.

- Oud en nieuw; de tentoonstelling van REMIX laat kunstobjecten zien van twee verschillende collecties. Twee verschillende objecten uit verschillende tijden zijn gekoppeld aan elkaar en geëxposeerd in verschillende thema's.
- Verbinding; De expositie begint met tentoongestelde objecten die vroeger mensen met elkaar verbond en loopt over tot elementen die in de tijd van nu mensen met elkaar verbindt in de vorm van muziek, kunst en dans.
- Perspectief; In de vaste expositie worden objecten tentoongesteld die voortkomen uit een ander perspectief. Er wordt hierin namelijk niet door de ogen van de Europeanen gekeken, maar vanuit de ogen van de Afrikanen. Het laat een beeld zien over hoe de Afrikanen de Europeanen beschouwden.
- Contrast; De expositie over de 'Genderworld' zet verschillende stereotyperingen in een ander perspectief. Het contrast tussen man en vrouw wordt hierbij vervaagd door andere culturen te laten zien waarbij bijvoorbeeld mannen verkleed zijn in jurken.

Afbeelding 16: Vier ruimtelijke kenmerken van het Wereldmuseum Rotterdam. (Auteurs eigen illustratie, 2021)

9.3. Referentieproject 3: Villa Zebra Rotterdam

Villa Zebra in Rotterdam is een uniek kindermuseum met interactieve tentoonstellingen en installaties, originele kunstworkshops en elke twee weken een Klooi- of Voorleesmiddag (Villa Zebra, 2021). In dit museum kunnen peuters en kleuters zelf op onderzoek uit in de interactieve kunstinstallatie en voor kinderen van vijf tot en met twaalf is er een tentoonstelling. Het museum ligt op de Kop van Zuid met uitzicht over de Maas en de Rotterdamse skyline. In het café kunnen kinderen spelen.

Afbeelding 17: Villa Zebra. (IMUSEUM, 2021)

Collectie

De collectie van Villa Zebra wordt tentoongesteld in twee verschillende exposities. Tijdens een bezoek aan de eerste expositie genaamd 'ZELF!' komen peuters en kleuters spelenderwijs in aanraking met hedendaagse kunst. De interactieve installaties stimuleren de verbeeldingskracht, taalontwikkeling, motoriek en creativiteit. De tweede tentoonstelling is de nieuwe interactieve expositie voor kinderen van vijf tot twaalf jaar. Een tentoonstelling vol schilderkunst, beeldhouwkunst, installaties en gedichten. Verschillende kunstenaars worden gevraagd op kunstobjecten te ontwerpen voor de exposities. Er wordt ook gebruik gemaakt van het netwerk, waardoor er gebruikte kunstobjecten een nieuw leven krijgen in Villa Zebra.

Eigen observaties

Het kindermuseum is opgedeeld in twee verschillende expositieruimtes. Als bezoeker kan je je aanmelden voor de expositie die past bij de leeftijd van het kind. De eerste expositieruimte is bestemd voornamelijk voor kinderen tot zeven jaar. Daarin zijn verschillende ruimtes te beleven. In deze ruimtes kunnen kinderen spelen, schrijven, knutselen, rondlopen, verhalen delen en uitbeelden. De meeste ruimtes zijn gebaseerd op kinderboeken en er licht dan ook een kinderboek bij. In de laatste ruimte van deze expositie staan verschillende kunstwerken van kunstenaar waar kinderen in, op en onder kunnen klimmen en hun beleving kunnen laten spelen. De tweede expositie is momenteel nog in ontwikkeling, maar er waren nu tijdelijke exposities te zien en workshops georganiseerd door studenten van het Willem de Koning college. Later zal deze expositie ingedeeld worden op een manier om kinderen mee te nemen in het proces van een kunstenaar. Wat vooral in een interview met een medewerker naar voren komt is dat het museum de kinderen helemaal vrijlaten om te doen wat zij zelf willen en ze geen beperkingen op te leggen. Ze mogen hun creativiteit uitschrijven, uitbeelden, knutselen of tekenen.

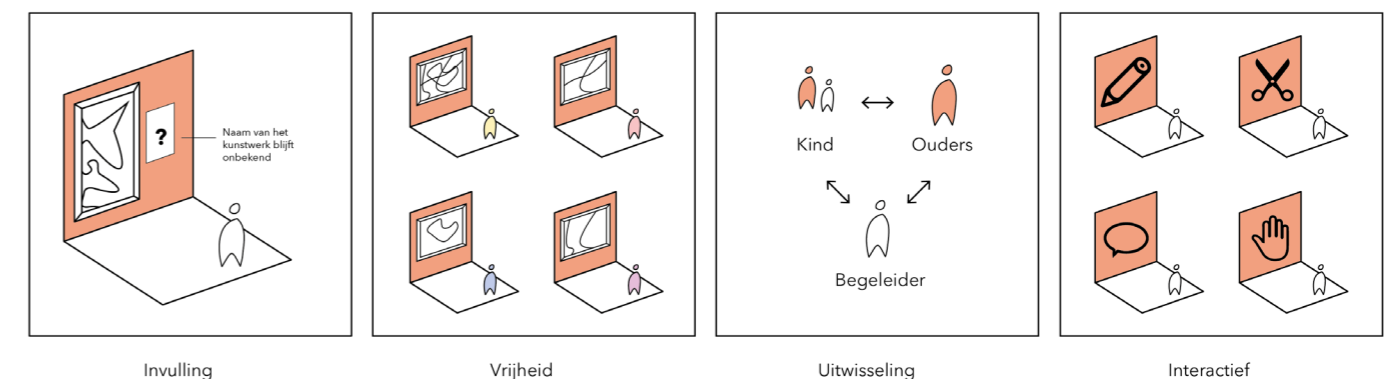
Tentoonstelling

- Luisterfragmenten
- Beeldmateriaal
- 3D-objecten
- Speelobjecten in de vorm van kunst
- Luisterfragmenten over gedichten van bekende Rotterdammers
- Kinderboeken
- Opdracht aan het eind om een gedicht te schrijven
- Kunstinstallaties
- Workshops; knutselen, schrijven, uitbeelden

Input voor ontwerp

De ruimtelijke inspiratie die het kindermuseum biedt bestaat uit vier kernwaardes die zijn weergegeven in onderstaande schema's. De inspiratie komt voort uit eigen observaties en interviews en dienen als inspiratie voor het ontwerp van het gefragmenteerd stadsmuseum.

- Vrijheid; De beleving van ieder persoon is anders. Daarom is het belangrijk het museum ruimte te bieden aan zoveel mogelijk verschillende objecten om ze te laten doen wat ze willen en voor ieder iets te bieden.
- Uitwisseling; De uitwisseling tussen de bezoekers is belangrijk. In het kindermuseum is de uitwisseling tussen begeleider, ouder en kind heel belangrijk. Dit kan ook voor het museum gestimuleerd worden tussen verschillende bezoekers.
- Interactief; Ieder persoon zit anders in elkaar. De ene persoon zou liever door middel van schrijven zijn mening uiten, maar de andere liever door middel van uitbeelden. Daarom moet het museum plaats bieden om in alle verschillende onderdelen interactief aan de slag te kunnen gaan.
- Invulling; Het expres weglaten van de titel van een kunstwerk of kunstobject kan ervoor zorgen dat ieder persoon een eigen invulling heeft aan het kunstwerk. Het gaat er dan om wat het kunstwerk met de persoon zelf doet in plaats van deze al van tevoren in te vullen.

Afbeelding 18: Vier ruimtelijke kenmerken van Villa Zebra. (Auteurs eigen illustratie, 2021)

9.4. Inspiratie voor het gefragmenteerd stadsmuseum

De analyse van de referenties hebben interessante en nuttige inspiratie opgeleverd over het programma, de schaal, de context, vormen van tentoonstelling en ruimtelijke ideeën. Het Wereldmuseum Rotterdam en het Vincent van Gogh Huis beschikken beiden over een vaste tentoonstelling en een wisselende tentoonstelling. Ook kan het programma van een museum bestaan uit een samenkomst van twee verschillende exposities. De context van een museum kan een bijdrage leveren aan het vertellen van het verhaal. Zo is het Vincent van Gogh Huis het ouderlijke huis van Van Gogh, waar hij is opgegroeid. In de analyse naar de soorten van tentoonstellingen komen alle verschillende soorten naar voren, van interactief naar filmmateriaal en van luisterfragmenten naar een compleet ingerichte kamer om het huiskamergevoel na te bootsen. De ruimtelijke ideeën en inspiratie zijn ontstaan vanuit de analyse naar programma, schaal, context, tentoonstelling en eigen observaties.

10. Conclusie

Dit onderzoek heeft als doel dichterbij de bewoner te komen door gebruik te maken van de verhalen van de wijk. Dit door gebruik te maken van de verhalen. Ze dienen ter inspiratie voor het programma van het gefragmenteerd stadsmuseum om de identiteit te achterhalen van de bewoner, de wijk, het stadsdeel en de stad. De onderzoeksvraag luidt: "Hoe kan er aan de hand van verhalen van bewoners uit Feijenoord inspiratie voor een programma verkregen worden voor een gefragmenteerd stadsmuseum in de wijk Feijenoord?".

Voor dit onderzoek is er een standpunt aangenomen met betrekking tot de Nieuwe stadsmuseale functie. De nieuwe stadsmuseale functie zal hierbij bestaan uit een gefragmenteerd stadsmuseum op wijkniveau met een eigen identiteit. Het onderzoek naar de verhalen is een methode het programma te bepalen voor het nieuwe gefragmenteerd stadsmuseum. Om inspiratie op te doen voor het programma van het nieuwe museum is er op twee manieren onderzoek verricht en deze worden naast elkaar gelegd om zo tot het doel te komen.

Door de verhalen te analyseren op de naar voren gekomen kernthema's en te luisteren naar wat de bewoners zelf vertellen over de identiteit, is er grip verkregen op de identiteit van de bewoners, de wijk, het stadsgedeelte en de stad. De wijkidentiteit is een belangrijke inspiratiebron voor het nieuwe stadsmuseum. De meeste bewoners spreken namelijk over de wijkidentiteit en vanuit de verhalen komt ook naar voren dat de verschillende wijken ook verschillende kernthema's hebben. Vanuit het tweede deel van het onderzoek is er inspiratie verkregen aan de hand van een referentieonderzoek die variëren in schaal, programma, context en de manier van tentoonstellen. Deze analyse is omgezet in ruimtelijke tools die zijn weergegeven in de schema's. Dit onderzoek levert dus aan de ene kant inspiratie op aan de hand van de verhalen en aan de andere kant van bestaande referenties.

Allereerst zal het ontwerp niet altijd formalistisch zijn. Het is voor dit gefragmenteerd stadsmuseum van belang juist aandachtig te kijken naar het programma en inspiratie op doen, omdat het gaat over verhalen van bewoners. De verhalen moeten zorgvuldig worden benaderd. Op sommige momenten is dit onderzoek input voor programma en op sommige momenten input voor inspiratie. Het in kaart brengen van de verhalen dient als invulling voor de expositie van de verhalen en zullen deel uitmaken van de wisselende expositie. De analyse waaruit negen kernthema's zijn ontstaan dienen ter inspiratie voor de identiteit van de Afrikaanderwijk en maken deel uit van de vaste expositieruimte. De analyse van de referenties dienen ter inspiratie voor de manier van tentoonstellen en zullen worden gebruikt de beleving van de verhalen te versterken. Verder laat de analyse van de verhalen ook iets zien over de toegankelijkheid. De meeste bewoners hechten grote waarde aan de mate waarin een activiteit of initiatief toegankelijk is. Het thema dat het vaakst naar voren kwam in de verhalen is het verbinden van mensen. Dit zou dus ook een hoofdthema kunnen zijn van het nieuwe museum. Dit onderzoek heeft dus inspiratie geleverd voor het programma voor de wisselende en vaste expositieruimte, manier van tentoonstellen, de wijkidentiteit, mate van toegankelijkheid en verbinding tussen de bewoners.

Dus door kennis op te doen over de bewoner aan de hand van de verhalen die de wijk kent, is er inspiratie verkregen voor het programma van het nieuwe gefragmenteerde museum. Door de open-interview techniek te gebruiken en de bewoner op de eerste plaats te zetten ligt nu de focus op de eigen identiteit van de bewoners en de wijk in plaats van het ruimtelijke ontwerp van de architect.

11. Discussie

Voor dit onderzoek is onderzoek gedaan door middel van 22 verhalen van het stadsdeel Feijenoord. Om grip te krijgen op de identiteit zou het voor het onderzoek wenselijk zijn dat er vanuit elke wijk verhalen waren verzameld. Echter komt meer dan de helft van de verhalen uit Hillesluis en verder komen de Kop van Zuid, Kop van Zuid-Entrepot en het Noordereiland helemaal niet aan bod. Dit komt doordat er in die wijken nog geen verhalen zijn opgehaald. Het zou het onderzoek inclusiever kunnen maken, maar naar verwachting zouden dezelfde kernthema's van het stadsdeel naar voren komen. Ook zijn sommige verhalen wat minder compleet dan andere. Via de Stichting Wijkcollectie en Rotterdams Erfgoed zijn er verhalen opgestuurd en zij hebben ook de ongepubliceerde interviews van sommige verhalen gedeeld. Deze 'onbewerkte' versies waren uitgebreider te analyseren dan de gepubliceerde werken, doordat ze simpelweg minder informatie bevatten. In het onderzoek was het ook de bedoeling op zoek te gaan naar ruimtelijke eigenschappen in de verhalen. Echter was dit onmogelijk, doordat de verhalen niet op die manier waren opgesteld.

Verder zijn er in het onderzoek drie referenties onderzocht. Twee van deze referenties konden helaas niet fysiek worden bezocht in verband met de huidige lockdown. Hierdoor is er wat minder nauwkeurig gekeken naar details en zou het helpen in het vervolg de referenties fysiek te bezoeken. In het vervolg van dit onderzoek is het de bedoeling dat er specifieke criteria geformuleerd worden, volgend uit het project in de Afrikaanderwijk, om te toetsen op welke plekken in Rotterdam deze methodiek en de ruimtelijke vertaling passend zijn.

Afbeelding 18: Concept beeld ontwerp gefragmenteerd museum

Literatuurlijst

Aboutaleb, A., Paauw, F., & Westerbeke F. (2012, november 5). *Regionaal Beleidsplan 2013-2014*. Eenheid Rotterdam.

Agyefi-Mensah, S., Kpamma, Z. E., & Hagan, D. E. (2020) Residentil adaptations as users' tacit means of communicating spatial needs in housing design: A case study. *Journal of Engineering, Design and Technology*, 1, 1594-1598.

Albeda, Y., & Oosterlynck, S. (2018). Over het belang van de buurt.

ANA architecten (2015). *Een onderzoek naar flexibele en multifunctionele gebouwen*. Learning from Multifunk. <https://learningfrommultifunk.wordpress.com/>

Appelbaum, R. (2014). *Masterplan Museum Rotterdam*

Becker, M. J., van Stokkom, B. A. M., & Eikenaar, T. (2013). Burgers als trustees. Participatie, informele vertegenwoordiging en representativiteit. '

Broenink, N., & Huygen, A. (2004, mei). *Ritme van de wijk*.

Brummel, A. (2017). *Sociale verbinding in de wijk. Mogelijkheden voor sociale inclusie van wijkbewoners met een lichte verstandelijke beperking of psychische aandoening*. Delft: Academische uitgeverij Eburon.

Cultureel Erfgoed. (2021). *Wat is Echt Rotterdams Erfgoed*. <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/erfgoedparticipatie-faro/faro-in-de-praktijk/van-volkswagenbus-tot-burgemeester>

De Jong-Gierveld, J. (1984). Eenzaamheid: Een meersporig onderzoek.

De Magie van Feyenoord. (2021) *Afrikaanderwijk*. <https://www.magievanfeijenoord.nl/over-ons>

De Putter, P. (2016, december 29). *"Rotterdam Zuid kampt met een identiteitscrisis"*. <https://versbeton.nl/2016/12/rotterdam-zuid-kampt-met-een-identiteitscrisis/>

De Vreeze, N. (1990). Architect moet meer vanuit gebruikers redeneren. *AGORA Magazine*, 6(5), 11-12.

Fortuin, K., & van der Graaf, P. (2006). De stad verhaalt van de stad. *Utrecht: Verwey-Jonker Instituut*.

Fragmenteren. (2021, 21 december). In *Encyclo*. <https://www.encyclo.nl/begrip/fragmenteren>

Gemeente Rotterdam. (2020) *Afrikaanderwijk*. <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/afrikaanderwijk/>

Gemeente Rotterdam. (2021). *Feijenoord*. <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/feijenoord/>

Gemeente Rotterdam. (2021). *Hillesluis*. <https://www.rotterdam.nl/wonen-leven/hillesluis/#:~:text=Geschiedenis,zestig%20tot%20een%20welvarende%20winkelstraat.>

Het Gemaal Op Zuid. (2021) *Achtergrond*. http://hetgemaalopzuid.nl/gemaal_op_zuid/

Groot Wassink, R., Eski, S., & van Weegberg, B. (2020, juli 8). *Toekomstbeeld voor jongeren: geen werk en wel schulden*. Trouw. <https://www.trouw.nl/opinie/toekomstbeeld-voor-jongeren-geen-werk-en-wel-schulden~b5dc3e3f/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

Idee PMC. (2020) *LEVEN/Over identiteit*. <https://www.idee-pmc.nl/zijn/identiteit.html>

IWAP. (2009, oktober 2021). *Wijk Feijenoord*.

Kennisbundel. (2017, oktober 26). *Toolkit begeleiding jongeren naar zelfstandigheid*. <https://www.kennisbundel.nl/kennisbank/artikel/toolkit-begeleiding-jongeren-naar-zelfstandigheid/>

Kooyman, M. (2021, juni 2). *Stadsmuseum niet weer wegstoppen*. NRC. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/06/02/stadsmuseum-niet-weer-wegstoppen-a4045706>

Meere, F., van der Graaf, P., & Fortuin, K. (2008). Branding: Wijkidentiteit als aangrijpingspunt voor stedelijke vernieuwing. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 14. <https://doi.org/10.18352/jsi.52>

Moerman, J. (2021). *Toekomstperspectieven voor de stadsmuseale functie*. Gemeente Rotterdam

Museum Rotterdam. (2021). *Echt Rotterdams Erfgoed*. <https://museumrotterdam.nl/echt-rotterdams-erfgoed>

Museum Rotterdam. (2020, Maart 24). *Echt Rotterdams Erfgoed, deel 1*.

Museum Rotterdam. (2021, 10 december). Interview. Visie van Raad van Toezicht van Museum Rotterdam.

Nierse, C. (2009). Kwalitatief interviewen. *KWALON*, 14(3).

OPEN Rotterdam. (2021). *Gesloten museum Rotterdam zetten zinnen op nieuwe locatie nog even geduld*. <https://openrotterdam.nl/gesloten-museum-rotterdam-zet-zinnen-op-nieuwe-locatie-nog-even-geduld/>

Platform 31. (2021). *Hoe maak ik een buurtagenda?*

Rijnmond. (2020, November 29). *Deuren Museum Rotterdam nu definitief dicht*. Rijnmond. <https://www.rijnmond.nl/nieuws/201613/Deuren-Museum-Rotterdam-nu-definitief-dicht-Respectloos-naar-de-collectie-naar-Rotterdam-en-naar-de-Rotterdamers>

RRKC. (2021). *Stadsmuseale functie*. https://www.rrkc.nl/stadsmuseale-functie/?utm_source=Nieuwsbrief+Rotterdamse+Raad+voor+Kunst+en+Cultuur&utm_campaign=fb7b539cf5-juni_2021_COPY_01&utm_medium=email&utm_term=0_dd346917a3-fb7b539cf5-126933613&mc_cid=fb7b539cf5&mc_eid=33c885225b

Stichting Wijkcollectie. (2021). *Wijkcollectie*. <https://wijkcollectie.nl/hillesluis/>

Van Russen Groen, H. (2016). *Ontwerpen met ervaren ontwerpers: Op zoek naar een methode om de toekomstige gebruiker in de conceptfase van het ontwerpproces te laten participeren*.

Van Vulpen, M., & Estourgie, A. (2021). *Ook van Jou!* Gemeente Rotterdam

VeldAcademie (2020, januari). *Gezond in Beverwaard*.

Vincent van GoghHuis. (2021). *Museum*. <https://www.vangoghhuis.com/museum/>

Villa Zebra. (2021). *Kunst van nu voor jou*. <https://www.villazebra.nl/>

Wereldmuseum Rotterdam. (2021). *Een museum over mensen*. <https://www.wereldmuseum.nl/nl/over-wereldmuseum>

Wijkprofiel Rotterdam. (2016). *Katendrecht*. <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2016/rotterdam/feijenoord/katendrecht?toon=alles>

Wijkprofiel Rotterdam. (2016). *Vreewijk*. <https://wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2016/rotterdam/feijenoord/katendrecht?toon=alles>

Zeisel, J. (1984). *Inquiry by Design*. Cambridge University press.

Afbeeldingen

Afbeelding 2: CMSI-studenten. (2021). *Interviews Afrikaanderwijk*. Geraadpleegd op 5 oktober 2021, van <https://studioresilientdelta.nl/>

Afbeelding 3: CMSI-studenten. (2021). *Arc de Memories in Kaapstraat*. Geraadpleegd op 5 oktober 2021, van <https://studioresilientdelta.nl/>

Afbeelding 4: CMSI-studenten. (2021). *Teksten van Arc de Memories*. Geraadpleegd op 5 oktober 2021, van <https://studioresilientdelta.nl/>

Afbeelding 6: Herfst, W. (2020). *Het oorspronkelijke stadsmuseum van Rotterdam in het Timmerhuis*. <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/06/02/stadsmuseum-niet-weer-wegstoppen-a4045706>

Afbeelding 10: Wijkprofiel Rotterdam. (2020). *Veiligheid indicatoren Feijenoord*. <https://www.wijkprofiel.rotterdam.nl/nl/2020/rotterdam>

Afbeelding 12: VisitBrabant. (2021). *Het Van Gogh Huis in Zundert*. <https://www.visitbrabant.com/nl/locaties/1457381881/vincent-van-gogh-huis>

Afbeelding 16: IMUSEA. (2021). *Villa Zebra*. https://imusea.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=689:villa-zebra-rotterdam&catid=9&Itemid=116

